

DE OVERHAAL

2011

- “Zuster” Bakker
- Floris V en de Friese dwangburchten
- Strijkmolens staan 70 jaar in rust
- Schildersbedrijf Breed 100 jaar

Grof- en hoefsmeden in De Waard

De Overhaal is een uitgave van
de Stichting Historisch Heerhugowaard

Colofon

Stichting Historisch Heerhugowaard

Opgericht 22 augustus 2005

Bestuur

Siem de Haan, voorzitter
Rob Estoppey, secretaris
Jan de Vries, penningmeester
Gemma Groot bestuurslid

Secretariaats- en redactieadres

Lommerhof 46
1702 VV Heerhugowaard
Tel. 072 - 57 132 93
E-mail:
historisch.heerhugowaard@quicknet.nl

Ledenadministratie

Petra Cevat
Rozenlaan 75
1702 TG Heerhugowaard
tel. 072 - 57 424 61

Donateurs

Men kan donateur worden voor minimaal euro 12,50 per jaar, méér mag ook. Dit is inclusief toezending van het jaarboek *De Overhaal*.
Bankrekening: Rabobank 1138.26.192
t.n.v. Stichting Historisch Heerhugowaard

Jaarboek De Overhaal

De Overhaal is een uitgave van de Stichting Historisch Heerhugowaard. Voor leden/donateurs is het jaarboek gratis. Losse nummers zijn, zolang de voorraad strekt, na te bestellen voor € 8,00 plus € 2,50 verzendkosten

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Redactie, vormgeving en opmaak

Rob Estoppey, Petra Cevat, Gemma Groot,
Joost van der Est

Oplage

700 stuks

Druk

Drukkerij Gerja, Waarland

Inhoud:

Pag. 2 Voorwoord

Pag. 3 Zuster Bakker

Pag. 7 Floris V en de Friese Dwangburchten

Pag. 12 Van streektalen gesproken

Pag. 14 Gedicht "een winterfoto"

Pag. 15 Strijkmolens staan 70 jaar in rust

Pag. 20 Excelsior

Pag. 22 De afkomst van Reinoud van Brederode

Pag. 24 De Maarten Kalisbrug

Pag. 25 Derde leven van de Don Bosco Mavo

Pag. 30 Deel 3 van Stolpboerderijen

Pag. 31 Leven van een agrariër een eeuw geleden

Pag. 36 Grof- en hoefsmeden in de Waard

Pag. 41 Straatnamen in de Heemradenwijk

Pag. 44 Schildersbedrijf Breed 100 jaar

Pag. 51 Dat ik dit nog weet

pag. 54 Gedicht "Het gaat zoals het gaat"

Voorwoord

Beste Lezers,

Heerhugowaard, een plattelandsgemeente die in 1960 nog volop door agrariërs bewoond werd, is inmiddels uitgegroeid tot een "stad" van ruim eenenvijftigduizend inwoners.

Dit heeft o.m. tot gevolg, dat een groot deel van de huidige bevolking vaak heel weinig weet van wat zich in vroeger jaren hier heeft afgespeeld.

Nu waren dat geen wereldschokkende dingen, maar anderzijds beleefde Heerhugowaard toch ook veel plaatselijke "eigen aardigheden" die, voor zowel de nieuwe als de oude inwoners best interessant zijn om te weten.

En dat is nu dan ook het doel van ons jaarlijks verschijnend blad "De Overhaal", juist het langs deze weg ook anderen bekend maken met deze dingen.

Het is dan ook logisch dat u ook nu weer in deze uitgave allerlei artikelen, vaak versierd met foto's, zult aantreffen.

Zo zult u o.m. een artikel tegenkomen over b.v. "zuster Bakker" die in de vorige eeuw hier een wel zeer bekende inwonster was. Daarnaast treft u een verhaal aan over het geslacht van Graaf Reinoud van Brederode waaraan in het kerkje in Veenhuizen onlangs veel aandacht is besteed op de monumentendag.

Maar ook een artikel van Henk Komen over de stolpboerderijen, die, zeker in vroeger jaren, het woningbeeld bepaalden. Van Henk ook is onlangs het derde deel "Boerderijen" uitgekomen dat vooral het gedeelte van De Noord beschrijft, geïllustreerd met prachtige foto's en beschrijvingen. Verder vindt u uiteraard nog veel meer gegevens die met het verleden Heerhugowaard te maken hebben.

Tot slot nog dit: zoals al onze collega-verenigingen hebben ook wij een groot gebrek aan medewerkers. Aan mensen die in de geschiedenis geïnteresseerd zijn en daarover kunnen schrijven. Want neemt u maar van mij aan dat het iedere keer weer een hele klus is om De Overhaal vol te krijgen. En beschikt u nog over foto's of ander materiaal van vroeger neemt u dan gerust contact met ons op. Wellicht kan dat weer de basis zijn voor een leuk artikel.

Wij wensen u uiteraard ook nu weer veel lees- en kijkplezier met deze zevende editie van De Overhaal.

Namens het bestuur en de redactie,
Siem de Haan voorzitter

Een fraaie opname uit 1926 van de kerk in 't Kruis

H. Hugowaard. R.K. Kerk. 't Kruis. Heilige Familie.

“ZUSTER” BAKKER

tekst: Annie Tamis-Laan

Op een mooie zomermiddag praat ik met de 87-jarige mevr. Corrie Bakker in haar kamer in zorgcentrum "Hugo Oord". Zij woont daar sinds enkele jaren en bij een kopje thee vertelt ze nog vol enthousiasme over haar werk als wijkverpleegster in het centrum van Heerhugowaard. Ze heeft daar 20 jaar - van 1963 tot 1983 - in veel gezinnen geholpen. Vandaar dat ze door de meeste medebewoners en andere oudere Heerhugowaarders nog steeds wordt aangesproken met "zuster" Bakker.

Hoewel geboren in Grootebroek op 25 november 1923, heeft ze haar kinder- en jeugd jaren doorgebracht in Heerhugowaard. Haar moeder was vaak ziek (heeft o.a. 6 keer een kindje verloren). Elke schoolvakantie mocht ze logeren bij haar oom en tante Jaap en Duw Borst aan de Middenweg 259. Die hadden daar zoals bekend een zaak in elektriciteitsartikelen (later Beemster Expert). Haar moeder zette haar op de trein en ze reisde met haar zusje via Hoorn naar De Waard, tot de spoorhalte op de Middenweg, ter hoogte van de toen nog bestaande melkfabriek Excelsior. Daar stopte de trein, waar mevr. Beynema zorgde voor de spoorbomen. Haar speelvriendinnetjes waren Jopie Ohms en Greetje en Nellie Tromp in de Hondenweg (nu Van Veenweg). De vader van Jopie was de hoofdonderwijzer meester Ohms. Die vond dat ze wel bij

Insigne verpleegster met kraam-, kinder- en wijkaantekening

hem in de 6e klas kon komen. Zo belandde ze in 1934 op de school "Het Goddelijk Kind". Daarna ging ze net als zoveel meisjes in die tijd naar de naaischool voor het linnen- en kostuumdiploma. Ook was ze bij de scouting enige tijd leidster (baghera) van een groep welpen.

Omdat haar zus een opleiding in de ziekenzorg ging doen, bracht dat ook Corrie op een idee.

In het Sint Antoniusziekenhuis in Sneek haalde zij haar diploma Ziekenverpleging A. In het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis in Amsterdam kreeg ze de aantekening Kraamverpleging erbij en in Maastricht (ziekenhuis Sint Annadal) de vermelding Kinderverpleging. De bevoegdheid Wijkverpleging kreeg zuster Bakker tenslotte in 1958 aan de School voor Maatschappelijk Werk in Amsterdam. Haar eindexamen was op 10 juli 1958.

Na elk behaald diploma moest zij haar persoonlijke draagspeld (insigne), bij wet geregistreerd onder nummer 49704, opsturen om de bijbehorende tekens te laten aanbrengen: witte kruisbalken voor ziekenverpleging, het ooievaartje voor kraamverpleging, 2 witte stippen voor kinderverpleging en tenslotte 4 hoekjes voor de bevoegdheid wijkverpleging.

Na de opleiding aan het werk

Na het behalen van al deze diploma's had ze al snel een baan in het Zuid-Hollandse Nieuwkoop. Op haar brommertje moest ze soms halsbrekende toeren uithalen in het waterrijke gebied op de smalle bruggetjes over de plassen. Die bestonden soms uit een paar planken zonder leuning. Met vriezend weer was je je leven niet zeker.

Na 5 jaar kwam daar ineens verandering

in, want ze werd gevraagd voor een nieuwe betrekking. De toenmalige pastoor G.W. van Diest van de Dionysiusparochie in Heerhugowaard, die geestelijk adviseur was van de katholieke vereniging Het Wit-Gele Kruis, belde de pastoor van Nieuwkoop op om te vragen, of zuster Bakker als wijkverpleegkundige in Heerhugowaard kon komen werken omdat zuster Mies van Puyvelde (1917-2004) er wegens gezondheidsredenen mee ging stoppen.

Terug in Heerhugowaard

Op 3 augustus 1963 zette Corrie haar loopbaan voort in haar vroegere woon-

Op 27 juli 1963 nam zuster Mies van Puyvelde afscheid als wijkverpleegster en werd zuster Bakker voorgesteld als haar opvolgster

Achterste rij: v.l.n.r. de heer Eppinga, mevr. Eppinga, mevr. Cathrien van Langen(maatschappelijk werkster), dokter Meijer(Groene Kruis), mevr. Meijer, dhr. Tom Kocken(Wit-Gele Kruis, dokter Twisk, mevr. Biersteker, mevr. Twisk, dhr. Biersteker(Groene Kruis), mevr. Kocken en een zus van zuster Van Puyvelde.

Voorste rij: v.l.n.r. vader Van Puyvelde, Annie Ruiten(interieurverzorgster van Mies van Puyvelde), zuster Nel van Buuren, Mies van Puyvelde, zuster Corrie Bakker en zuster Levinson(verloskundige)

plaats. Ze kwam wonen in het woonhuis van het Medisch Centrum aan de Middenweg 179-181. Eerst ging ze nog op de fiets of de bromfiets de wijk in. Bij nacht en ontij moest zij er op uit, dus haar vervoer moest altijd in orde zijn. Met een borsteltje maakte ze de bougies goed schoon. Intussen begon ze rijlessen te nemen. Ze slaagde in 1964 voor haar rijbewijs. Nu kon ze met de auto naar de zieken, die op haar zorg wachtten. Haar wijk omvatte de Middenweg tot aan de spoorhalte en het hele Zuideinde. Ook de aanliggende straten die er intussen net waren gebouwd, vielen eronder zoals de Van Schagenstraat, de Van Reedestraat, de De Waelstraat en de Metiusstraat. Daar kwamen allemaal jonge mensen wonen, dus het aantal kinderen nam snel toe.

Corrie werkte samen met dokters Twisk en Meijer en de verloskundige zuster Levinson. Zuster Van Buuren werkte als wijkverpleegkundige in De Noord, 't Kruis en Westerweg.

In het Medisch Centrum was het consul-

tatiebureau. Daar was het vaak een drukte van belang. De moeders kwamen lopend met de kinderwagen en niet zoals nu met de buggy uit de auto. Sommige moeders moesten een grote afstand afleggen voor zo'n bezoek, want niet iedereen had een auto thuis.

De kinderen werden gewogen, ingeënt, en er werd advies gegeven op het gebied van verzorging en voeding. Met een afspraak voor het volgende bezoek gingen de moeders weer naar huis, waar de wijkzuster ook langs kwam als er problemen waren. Vooral kraamvrouwen konden rekenen op hulp. Soms lagen vrouwen wel 8 dagen in bed en hadden hulp van een kraamverzorgster. De wijkverpleegkundige kwam voor controle bij de moeder om te zien of ze het wel redde met de baby en gaf haar vaak het laatste zetje en schouderklopje als de jonge moeder het wat moeilijk had met de nieuwe situatie. Om weer aan te sterken werd nogal eens door burens een biefstukje bezorgd. Dat was dan voor de moeder bestemd maar werd vaak verdeeld in het gezin!

Standje

Zuster Bakker vond het fijn werk op het zuigelingen- en kleuterbureau. Maar één keer heeft ze zich heel boos gemaakt. Er kwam een moeder op de fiets naar het bureau. Ze had haar baby vervoerd in een boodschappentas aan het stuur! Dat is levensgevaarlijk en het bezorgde haar dus een stevige reprimande en ze moest beloven dit nooit meer te doen!

Het moeilijkste vond ze, als een gezin werd getroffen door de dood van een baby wat voor de voor de betrokkenen natuurlijk een groot verdriet was. Ook was het zwaar als ze geroepen werd om mensen af te leggen die door een ongeluk om het leven waren gekomen, b.v. door verdrinking of in het verkeer. Dat heeft wel grote indruk achtergelaten.

In haar werkjaren van 1963 tot 1983 is er veel veranderd in de wijkverpleegkunde. Er kwamen de laatste jaren ook stagiaires die door haar werden ingeleid en begeleid in het vak. Dat was in het kader van de Maatschappelijke Gezondheids Zorg (MGZ). Vanuit de Sociale Academie in Amsterdam kwamen meisjes naar Heerhugowaard om hier het vak te leren van ervaren vrouwen. Daarna volgde de evaluatie en het eindoordeel.

Zo'n stageperiode in 1977 b.v. duurde 5 maanden en de leerling ging dan mee op huisbezoek in de Heerhugowaardse gezinnen. Als verpleegkundige kom je binnen in de privésfeer van andere mensen. Dat moet heel voorzichtig gebeuren. Als je bedenkt dat in die tijd soms één handdoek en één tandenborstel voor het hele gezin werd gebruikt moest je tactisch zijn en aanvoelen hoe je zo'n gezin op de juiste manier gezondheidsadviezen kon geven. Bij Corrie stond voorop dat je als vertrouwenspersoon naast mensen kan staan en ze kan stimuleren bij ziekte, als het moeilijk gaat. Je moet je verplaatsen in de mens die tegenover je zit. Een goede relatie met de mensen die je nodig hebben is erg belangrijk.

Zuster Bakker vond de samenwerking met de huisartsen ook van groot belang.

Op deze foto uit 1968 zien we het Medisch Centrum Kruisver. Wit-Gele Kruis aan de Middenweg 179 - 181

In het linker gedeelte was het medisch centrum gevestigd en rechts de woning van de zuster

29-10-1983

Op de receptie t.g.v. het afscheid van zuster Bakker kreeg ze door burgemeester Stuijbergen een Koninklijke onderscheiding uitgereikt

Toen ze in 1983 afscheid nam, Heerhugowaard was inmiddels flink gegroeid, had ze er al 8 collega's bijgekregen

Afscheid

Ze had toen met elkaar 25 jaar "in het vak" gezeten, waarvan 20 jaar in Heerhugowaard. De drukbezochte, gezellige afscheidsreceptie vond plaats op 29 oktober 1983 in de Heer van Jericho. Theo Tamis leidde de receptie, waar burgemeester J. Stuijbergen een Koninklijke onderscheiding uitreikte voor haar vele, mooie werk in Heerhugowaard. In haar dankwoord benadrukte de zuster: "Een goede relatie met de mensen is een extra stimulans in dit werk. Als ik moest kiezen, zou ik dit beroep zo weer willen doen"!

Nu, in 2011, woont ze heel tevreden op kamer 14 in "Hugo Oord". Ze voelt zich nog redelijk gezond. "Alleen het lopen wordt moeilijker, maar verder gaat het wel. De rollator brengt me nog overal en de verzorging hier is uitstekend"!

Rectificatie

Terecht werden wij er op gewezen dat bij het artikel "100 kerk, 100 jaar kern" in ons vorige nummer geen bronnen waren vermeld. Onze excuses hiervoor.

Bij deze de volledige bronvermelding waarvan in het artikel gebruik is gemaakt.

- *De Heerhugowaard van J.J.Schilstra, Stichting Den Huygen Dyck 1981*
- *75 jaar H.Hart van Jezuskerk, Geschiedenis van een parochie, J. Beers (1985)*
- *Heerhugowaard in oude ansichten Deel 2, H. Komen (1988)*
- *Herinneringen aan mijn voetreis naar Rome, Gerrie Groot (1993)*
- *Heerhugowaard, "Historisch overzicht van ruimtelijke ordening en stedenbouw in polder en plaats", B.J. Wagter - januari 2000 - Heerhugowaard*

en de volgende websites:

- *Liturgie &cetera, Noeme Willem Visser (noemewv.nl)*
- *Koninklijke Bibliotheek aangaande Het geheugen van Nederland (www.geheugenvannederland.nl)*
- *Roomskatkolieke Documenten (RKDocumenten.nl)*
- *Poldermuseum Heerhugowaard (www.poldermuseumheerhugowaard.nl)*
- *Martinus-parochie 't Veld (home.kpn.nl/j.tuin11/index.htm) (waarin verwijzing naar Als een windvlaag over de velden, J.J. Jong)*
- *Dionysius-parochie Heerhugowaard (dionysiusparochie.blogspot.com)*

FLORIS V EN DE FRIESE DWANGBURCHTEN

Tekst: Joost van der Est

7.

Het is niet iedereen bekend dat vlakbij de voormalige Heer Huygen Waert drie dwangburchten stonden die een belangrijke rol vervulden in de strijd tussen de Hollandse graven en de Friezen. We verplaatsen ons naar de 2de helft van de 13de eeuw, als Floris V zijn vader Graaf Willem van Holland (1234-1256) opvolgt als Graaf van Holland. Floris V is dan nog geen 2 jaar oud. Zijn vader kwam om het leven toen hij met zijn paard bij Hoogwoud door het ijs van de Berkmeer zakte, tijdens een veldtocht tegen de Friezen. De Friezen herkenden Graaf Willem niet, die ook tot Rooms-koning was gekroond en ook de opvolger zou worden van de Duitse Keizer. De Friezen vermoordden hem. Zijn sneuvelen staat niet te boek als heldhaftig zoals een echte edelman in een heroïsch gevecht betaamd, maar meer als gevolg van een noodlottige samenloop van omstandigheden. Floris V nam de strijd van zijn vader tegen de Friezen over toen hij ongeveer 18 jaar oud was.

Floris V was een ambitieuze jongeman. Hoewel hij zijn vader nooit gekend heeft, groeide hij waarschijnlijk wel op in een cultuur die gevoed werd wrok tegen de Friezen. De dood van zijn vader wilde hij wreken en wel zo snel mogelijk. Het komt tot een eerste treffen met de Friezen iets ten noorden van Alkmaar. Er werd in dat gebied om strategische redenen tussen de zandrug van Alkmaar en de hoge geestgronden van Oudorp en Vronen (tegenwoordig Sint-Pancras) een uitval dijk door het drassige land aangelegd. Over deze dijk ligt nu de Munnikenweg. De Friezen probeerden deze aanleg te verhinderen. De slag vond plaats tussen Vronen en Oudorp. Ondanks grote verliezen aan beide zijden, draaide dit voor Floris V uit op een mislukking en leidde uiteindelijk tot een totale rebellie van de Friezen tegen de Hollandse Graven. Tien jaar later, in 1282, had hij meer succes. Nu landde hij vanuit zee met een vloot bij Wijdenes bij Hoorn en versloeg de Friezen. Hij zocht en vond het lichaam van zijn vader in Hoogwoud en begroef het opnieuw in de abdij van Middelburg, in Zeeland.

Maar de overwinning op de Friezen was niet afdoende. De Friezen ondermijnden zijn gezag voortdurend en waren opstandig. Het bleek een porseleinen overwinning en dat zinde Floris in het geheel niet. Zeker niet toen hij hoorde dat de Friezen ook hulp zochten bij andere ede-

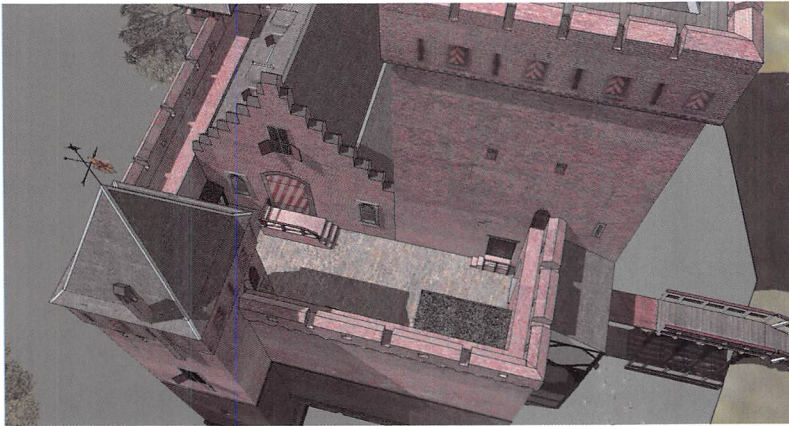
len om tegen hem ten strijde te trekken. Dat was de reden voor Floris een plan te bedenken om de Friezen beter in bedwang te houden. Het beraad resulteerde in een plan zo snel mogelijk een verdedigingslinie tegen de Friezen op te werpen. Het plan was een serie kastelen te bouwen aan de rand van het overwonnen gebied. Deze kastelen werden dwangburchten genoemd. Zij hadden de functie de Friezen in bedwang te houden.

Enorm werk

In 6 jaar tijd, tussen 1282 en 1288 liet Floris vijf dwangburchten bouwen. Voor die tijd was dat een enorme prestatie zeker als men bedenkt dat het meeste werk met de hand moest worden gedaan. Bovendien werd er gebouwd terwijl de Friezen voortdurend aanvielen, want zij lieten dit natuurlijk niet zomaar gebeuren. Floris moet duizenden mensen aan het werk hebben gehad en nog eens zoveel om ze te beschermen tegen de aanvallen van de Friezen. Ook het vervoer van de materialen, de hele logistieke operatie er om heen, moet immens zijn geweest voor toenmalige begrippen. Floris maakte voor zijn verdedigingslinie gebruik van de al aanwezige West-Friese Omringdijk die ook op zijn gezag was gebouwd om het gebied tegen overstromingen te beschermen. De vijf dwangburchten die hij bouwde waren: Slot te Wijdenes (Wijdenes), Kasteel Radboud

Floris V

*Impressie bovenaanzicht van de Nieuwburg
(Afbeelding: Remco Cevat)*

(Medemblik), De Nuwendoorn (exacte plaats onbekend, maar ergens aan de monding van de Rekere, een waterloop die toen Alkmaar met de Noordzee verbond), De Middelburg (Alkmaar) en De Nieuwburg (Alkmaar),

Tussen Alkmaar en de Heer Huygen Waert

De Alkmaarse dwangburchten werden ten noorden van de stad gebouwd, langs de weg van Alkmaar naar Oudorp (de Friese- en Munnikenweg), de toenmalige grens met Friesland. De Nieuwburg ten westen van de Herenweg (Oudorp), pal naast de Molenkade aan de Hoornse Vaart, ook bekend als Vronergeest. De Middelburg, waarschijnlijk ontleent dit kasteel ook zijn naam daaraan, lag tussen de Nieuwbrug en de Torenburg (Alkmaar) in, vlak naast de Munnikenweg. De Nieuwburg en de Middelburg

*Impressie vooraanzicht Middelburg
(Afbeelding: Remco Cevat)*

vormden samen met het oude slot Torenburg, de 3de dwangburcht in dat gebied, een sterk drietal. Ze stonden maar vijfhonderd tot zeshonderd meter van elkaar. Nieuwburg en Middelburg beheersten de weg van Alkmaar naar Vronergeest. Deze 2 dwangburchten waren geen enorme bouwwerken. Men kan ze het beste voorstellen als kleine compacte forten, een versterking op een strategische plaats. De hoofdburcht van De Middelburg bijvoorbeeld mat 20 x 20 meter, had zeker 1 toren, maar waarschijnlijk 2 en had dikke muren van 2 meter dik. (De fundamenteën van de Nieuwburg en Middelburg zijn nog aanwezig. Die van de Nieuwburg zijn toegankelijk voor het publiek)

Torenburg

De Torenburg was de oudste van de drie en bestond al toen de Nieuwburg en Middelburg nog gebouwd moesten worden. Het is bekend dat dit kasteel iets ten oosten van de waterloop de Rekere stond, in het toenmalige rechtsgebied van Oudorp, iets ten westen van waar nu de huidige Friesebrug ligt. De Torenburg is al in de 14de eeuw afgebroken. De restanten zijn verdwenen in de vestingwerken van Alkmaar die in de 16de eeuw zijn opgetrokken en later is het Noord-Hollandskanaal door het terrein gegraven. De straat met de naam Torenburg ligt pal achter de Friesebrug, dus vlakbij waar het kasteel heeft gestaan en is eigenlijk het enige dat nog aan dit kasteel herinnert. Wanneer de Torenburg precies is ge-

bouwd is onbekend. Er zijn aanwijzingen dat Willem II de stichter was en dat de Torenburg waarschijnlijk een "uitbreidingsverbouwing" was van een al bestaand klein slot dat al op die plaats stond. Deze verbouwing vond plaats omstreeks 1254-1255.

De Slag bij Vronen

In 1288 voerde Floris opnieuw oorlog tegen de Friezen, nu vanuit Alkmaar. Onder leiding van Willem van Brederode werden de Friezen definitief

Impressie van de Torenburg (afbeelding: Remco Cevat)

onderworpen. De plechtige overgave van de Friezen aan Floris V vond plaats op de Torenburg in 1289. Net als met zijn vader liep het ook met Floris V niet goed af. Op 27 juni 1296 werd hij uitgenodigd voor een valkenjacht in Muiden, in de val gelokt en gevangen genomen. De bewoners van Naarden die door hadden wat er aan de hand was, probeerden hem te ontzetten. Floris' vijanden, lagere edelen als Gerard van Velzen en Gijsbrecht van Amstel, staken hem dood vluchtend voor het woedende volk.

Na de moord op Floris V roken de Friezen een nieuwe kans om van de Hollandse graven af te komen en kwamen ze weer in opstand.

Een verslag (impressie) over de Slag bij Vronen op 27 maart 1297. Een van de laatste veldslagen tussen de Hollandse graven en de Friezen.

De troepen van de Hollandse graven hadden zich verzameld in Alkmaar en rukten op tegen de Friezen die zich bevonden in de omgeving van Vronen. De troepen van de graven van Holland zorgden ervoor binnen het bereik te blijven van de eigen schutters op de Torenburg, Middelburg en Nieuwburg. De Friezen betrokken stellingen tussen deze drie kastelen. De Hollanders passeerde de geestgronden

tussen Vronen en Oudorp. Toen de Friezen oprukten in de richting van Alkmaar, trokken de Hollandse troepen zich terug. Uiteindelijk gaf de bevelvoerder van de Hollanders, Jan van Renesse, orders de tegenaanval in te zetten en tegelijkertijd een omtrekkende beweging te maken. Er werd bij Vronen zwaar gevochten en Jan liet door middel van een vloot van koggen, bij het noordelijk deel van het Vronermeer, een derde deel van zijn manschappen aan land zetten. De Friezen werd op die manier de weg af gesneden

Graf Floris V in Grote of St. Laurenskerk te Alkmaar

Dit is een ingekleurde versie van een reconstructiekaart van Simon Eikelenberg (omstreeks 1700 vervaardigd) naar de situatie omstreeks 1290. (Afbeelding: Historisch Vereniging St. Pancras)

toen zij zich richting Nieuwdorp (Niedorp) wilden terugtrekken. Zij zaten in de val. Wat volgde was een bloedige veldslag waarbij de Friezen in de pan werden gehakt. Er vielen wel 3000 doden.

Als straf voor de opstandige Friezen werd het dorp Vronen volledig verwoest en de inwoners verbannen naar de uiterste westgrens van West-Friesland, de Coedike (Koedijk).

Floris V was een Alkmaarder

Nadat in 1299 een nieuwe opstand bloedig was neergeslagen, kwam er in dat jaar een nieuw definitief verdrag. Nu de vrede officieel was getekend hadden de dwangburchten geen strategisch nut meer. Dan blijkt de bijzondere band van Floris met de bevolking van Alkmaar. De Alkmaarders haalden het lichaam van Floris V op en legde het gebalsemd in het koor van de Alkmaarse kerk. Later heeft zijn zoon Jan I het lichaam opgehaald en opnieuw begraven in de abdij van Rijnsburg. Zijn ingewanden die bij het balsemen waren verwijderd, bleven achter in het graf in Alkmaar. Het graf van Floris V is daar nog steeds te bezichtigen in de Grote of Sint Laurenskerk.

Wat gebeurde er met de dwangburchten?

De dwangburchten speelden geen rol meer als strategische versterking en kregen een andere bestemming. Een adellijke familie nam zijn intrek in de Torenburg en vernoemde de familienaam naar het kasteel "van Torenburg". De baljuw van Kennemerland heeft nog enige tijd de Nieuwburg bewoond. Deze burcht heeft ook nog een tijdje dienst gedaan als gevangenis. In 1426 hebben opstandige Kennemers de Nieuwburg en Middelburg ingenomen. Beide kastelen werden bij dat gevecht zwaar beschadigd. In 1517 teisterde Grote Pier met zijn "'Zwarte Hoop" van Friese en Gelderse plundersaars de streek en plunderde beide kastelen. Daarna werden ze in brand gestoken en waren ze onherstelbaar verwoest.

Bronnen:

*Historische Vereniging St. Pancras
De Middeleeuwse Dwangburchten van W-Friesland
en Alkmaar/B.Dijkhuis/B.Ooyevaar
Kastelen in Nederland
Canon van Alkmaar*

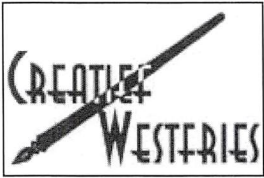
Beschrijving bij de kaart

Op deze schitterende illustratie is een impressie afgebeeld van het toenmalige gebied ten noorden van Alkmaar, grenzend aan de oevers van De Heer Huigen Waert. Rechts zien we het meer Heer Huigen Waert, de Schermmeer en Beverkoog (nu industrieterrein). De Oterleeker eilandjes waar later de Huygen Dijk overheen is gelegd. Helemaal onderaan is een deel van Alkmaar weergegeven met dwangburcht Torenburg en Dijk (bestaat nog steeds). De weg richting Vrooner Meer om het Swynmeer heen die Floris V uit strategische overwegingen heeft laten aanleggen, later genoemd de Munnikenweg. De dwangburchten Middelburg en Nieuwburg (hier genoemd Nyburg). Oudorp, het huidige Oudorp, met de weg naar Vronen, nu St. Pancras. We zien de Breede Weg, nu Bovenweg geheten. De huidige Benedenweg is ook al getekend evenals de Agterweg (nu Achterweg). Verder de Huiswaarder Geest waar Alkmaar later de wijk Huiswaard heeft gebouwd en Daalmeer wat nu de wijk Daalmeer is gesitueerd.

Helemaal links enige lintbebouwing van Koedijk, voorheen Coedike, lang het Noord-Hollands kanaal, waar de Vrooner bevolking naar verbannen werd na de Slag bij Vronen

VAN STREEKTALLEN GESPROKEN

Siem de Haan, oud-voorzitter van de Stichting Creatief Westfries

Omdat in de eerste helft van de vorige eeuw door vrijwel alle Heerhugowaarders nog de hier geldende streektaal, het Westfries dialect, gesproken werd, leek het ons goed hierover eens wat te vertellen.

Ooit werd er Fries (geen Westfries) gesproken van de Elbe-monding (Oost-Friesland) tot in het midden van het toenmalige Holland, tot aan de Haarlemmermeer toe. In kaarten rond 800 tot 1000 na Christus droeg het meer Flevo, later uitgespoeld tot zeeboezem, de naam Almere. Dit is Latijn voor "aan zee" of "aan het water".

Dat meer stond toen met een lange, brede waterloop, een "vlie" in verbinding met de Noordzee. Het oostelijke deel van West-Friesland heette toen ook "West-Vlieland". De woorden "flevo" en "vlie" hadden dezelfde betekenis.

Ontstaan

Toen weer later, de Zuiderzee ontstond, kwam er een totale afscheiding van Friesland en begon de taal, onder invloed van Holland, te veranderen. De grote invloed van het Latijn, door de Romeinse overheersing daar ook nog altijd aanwezig, zorgde, samen met de talen en tongvallen uit het Zuiden, geleidelijk voor een nieuwe taal die aanvankelijk nog erg Latijns was. Later, rond 1600, kwamen er schrijvers en dichters als Hooft, Brederode en daarna ook Vondel, die er voor hebben gezorgd dat het Latijn hier langzamerhand wegraakte. Maar niettemin zitten er nog altijd aardig wat Latijnse invloeden in ons dialect.

Hier enkele voorbeelden:

Nederlands: schotel; Latijn: scutela; West-Fries: skuttel
 Vork, vurca, vurk
 Kaas, caseus, keis
 Boter, butyrum, butter
 Kool, koól, koôl

Door allerlei oorzaken, o.a. herhaalde invallen van Hollandse graven en later ook door de grote invloed van de Fransen, ontstond langzamerhand de taal die wij Westfries noemen.

We moeten bedenken dat veel mensen toen nog niet lezen en schrijven konden, dus de taal werd bijna alleen mondeling overgebracht. En juist daardoor verschildt tot op vandaag soms per dorp bij veel woorden de uitspraak. Daar kennen we zeker allemaal wel voorbeelden van.

Denk enkel maar aan het Opperdoezer dialect, dat zeker duidelijk afwijkt van het dialect van de dorpen er omheen.

Franse invloeden

Maar ook de Franse invloed, die veel later kwam, is tot op vandaag nog heel duidelijk merkbaar in veel woorden van onze streektaal.

Frans: Resolu; Nederlands; resoluut zijn;
 Westfries; risselevere
 Solliciter, solliciteren, stollestere
 Environs, omgeving, averom
 Bon foi, op goed geluk, op de domme rooi
 Parentage, familie, pallemetatie
 Retirer, vertrekke, ruitere
 Forcer, stukmaken, faksere

En zo kennen we nog veel meer van die woorden, als daar zijn: anrecommandere, ofslevere, beskandalesere, bementenere en ga zo maar door.

Strijd tegen het water

Dat de Westfriezen altijd strijd hebben moeten voeren tegen het water is in ons gebied ook nog duidelijk hoorbaar aan de namen van veel dorpen. Laag, drassig land werd "broek" genoemd: Hensbroek, Spanbroek, Benningbroek, Lutjebroek, Grootebroek.

Woorden met "horn" of "hoorn" (een vooruit springende hoek in het water) zijn er ook veel: Hoorn, Avenhorn, (vroeger Auwenhorn) Tuitjenhorn, Dirkshorn, Barsingerhorn, Kolhorn etc. Hetzelfde geldt voor dammen en dijken waaruit namen als Oudendijk, Onderdijk, Bobeldijk, Kalverdijk en Koedijk ontstonden. Vanuit de dammen ontstonden namen als: Edam, Obdam, Krabbedam.

Vergeet bovendien niet de plaatsen ge-

noemd naar meren als Berkmeer, Diepsmeer, Noordermeer, Leekmeer en Baarsdorpermeer.

Door alle strijd van de Westfriezen de tegen het water, het klimaat, en overheersingen van andere volken, zijn ze als mens ook erg nuchter geworden.

Vooraf de oudere Westfriezen houden nog steeds van kort en bondig taalgebruik. Niet meer woorden gebruiken dan nodig is. Een aardig voorbeeld vormt het dialectwoord voor burgemeester. Dat is hier "burrie", lekker kort.

Opvallend is ook dat de voorkeur voor kort, zich uit in de achternamen. Er is in ons land geen enkele provincie waar zóveel achternamen voorkomen met maar één lettergreep.

Bak, Braas, Kok, Jol, Tol, Breed, Sma, Plak, Kind, Groot, Klein, Pronk, Duin, Tromp, Veul, Loos, Mul, Spil, Loos, Blom, Bos, Stet, Schut, Buur, Buis, Baas, Deen, Knijn, Smit, Ens, Smal, Breed, enz. En Heerhugowaard viel, zeker voorheen, zelfs op door veel namen met vis: Beers, Baars, Bot, Steur en Snoek.

Trouwens van kort gesproken; bij de voltooiden deelwoorden wordt ook bijna altijd de "ge" weggelaten. Toen men ooit iemand vroeg waarom men dat deed zei de man heel nuchter: "Den gaat het lekker gauw!" Nog iets opvallends: heel veel woorden zijn in het dialect mannelijk. Zo wordt b.v. over een koe wordt gezegd: "Hái geeft dertig kan melk!"

Een vrouw die aan zwangerschapsgymnastiek had meegedaan zei, toen men naar het aantal deelnemers vroeg: "Noh, we lage deer met tien man!"

Spreekwoorden

Aardig om te horen zijn ook vaak de eigen spreekwoorden en zegswijzen van ons dialect. Wanneer bij een echtpaar de vrouw flink groter is dan de man, heet het: "De kerk is hoger as de toren"

Wanneer een vrouw graag de baas speelt zegt men: "Vader dreigt de galge, maar moeder heb de broek an!"

Voor zichzelf spreekt: "Logeerdens en vis bloive drie dage fris!"

Wanneer een tuinder opschept over zijn te verwachten oogst, luidt het: "Roik prate, maar arm telle".

Voor zichzelf spreekt ook: "Trouwe is gien klonpe passé!"

Wanneer je land een eind van je huis lag, was het "Hoe vedder van je goed, hoe dichter bai je skade!"

Had een vrouw erg veel werk te doen, heette het: "Ze heb het zo drok as het waswoif"

Allemaal uitdrukkingen voortkomend uit de nuchterheid van de Westfriezen.

Wanneer iemand doodmoe was zei men: "Hai was an 't end van de akker!" En wanneer iemand ergens mee maar niet op gang kon komen heette het: "hai kon de wup niet kroige!"

En zo zijn er nog steeds een groot aantal vaak beeldende en heel duidelijke zegswijzen in ons dialect.

Verdwijnen?

Mede daardoor is het ook heel jammer dat, zeker juist in West-Friesland, ons dialect vrijwel gedoemd is te verdwijnen.

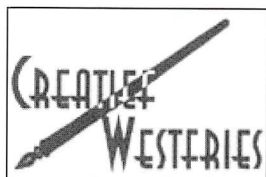
Jongeren van onder de twintig spreken het momenteel al nauwelijks meer. En wanneer we twintig jaar verder zijn zal er nog maar weinig van onze mooie streektaal over zijn. Het is daarom dan ook heel fijn dat vijftwintig jaar geleden de Stichting Creatief Westfries ontstaan is. Deze club, werkend onder de vlag van het Westfries Genootschap, telt ruim zestig leden, verdeeld over vijf groepen, Zij komen eens in de maand bij elkaar om hun zelf geschreven werk voor te lezen en, positief kritisch, met elkaar te bespreken. Met de uitgave van boeken, een kwartaalblad en regelmatig optreden met een dialectprogramma probeert men de Westfries taal levend te houden.

Wilt u meer weten?

De Stichting Creatief Westfries geeft een kwartaalblad uit, Skroivendevort, en heeft bijna 4000 abonnees. Het abonnement kost € 10,- per jaar. Ook zijn er al veel boeken verschenen met verhalen, liedjes en gedichten.

Wanneer u wat meer over deze activiteiten wilt weten kunt u altijd contact opnemen met de schrijver van dit artikel, Siem de Haan, tel. 072 -5741500.

E-mail: s.dehaan2@quicknet.nl

Een winterfoto

Zie hoe het milde winterlicht
Bescheiden nog, laat zien
Dat de zon haar kracht hervindt
Haar warmte bovendien

Kijk hoe het witte op de muur
Mooi oplicht in de zon
Die zelfs de schaduw hier en daar
Geheel verdrijven kon

Ja licht en donker, allebei
Die zorgen voor contrast
Iets dat niet zelden welkom is
En menigmaal verrast

Het wit van steen, het wit van sneeuw
Het dwarrelt door het beeld
Waar het met zwart van raam en dak
Geboden ruimte deelt

En die verdeling, zagezegd,
Lijkt op een soort ritmiek
Een samenhang en regelmaat
zo als in de muziek

De foto waar het hier om gaat
Is simpel, zwart en wit
Je zou niet zeggen dat daarin
Zo veel bekoring zit

Ton Schotten

Laanderweg 22, Heerhugowaard. Foto Ton Schotten, 1979

STRIJKMOLENS STAAN 70 JAAR IN RUST

tekst en beeld: Henk Kauw, medewerker Poldermuseum en archief

Vele Westfriezen kennen natuurlijk het oude karakteristieke polderlandschap waar de polders Heerhugowaard en de Schermer elkaar ontmoeten. Op deze plek, in dit kenmerkende polderlandschap, staan al eeuwenlang een aantal inmiddels monumentale strijkmolens. Drie molens bij Rustenburg, één molen achter Oudorp en de vier molens aan de Hoornse vaart, tussen Oudorp en Alkmaar. Het was september 1941, dit jaar 70 jaar geleden, dat na een ingrijpende wijziging van de boezems de molenaars van deze molens hun arbeid moesten beëindigen. Door de gelijklegging van de Schermerboezem met een deel van de Raaksmaatboezem hebben de molens hun functie verloren. En zo staan er nu nog een achttal strijkmolens van 70 jaar nadien als stille getuigen van 310 jaar verdienstelijke arbeid in de waterhouding tussen de Raaksmaat- en de Schermerboezem.

De Grootte Zuyder Waert, gebied van meren en eilanden tussen Schagen en Huygendijk, met zijn omvangrijke wateroppervlak kon heel veel water bergen. Als het waterpeil toch te hoog werd kon het te veel aan water, via de enkele eeuwen daarvoor aangelegde uitwaterings-sloot, de Langereis afgevoerd worden naar de Zuiderzee bij Aartswoud. Toen in 1627 begonnen werd met de droogmaking van de Heerhugowaard ging dat ten kostte van de waterberging capaciteit van het merengebied waar deze droogmakerij deel van uit maakte. Een geringer wateroppervlak betekende immers een snellere stijging van het water als alle aanliggende landen hierop hun water afvoeren.

Het waterbeheer

Bij het droogmaken van een meer draait alles om het waterbeheer tijdens en na de droogmaking. Zo ook hier. Rond de nieuwe polder werd allereerst een dijk gelegd met daarbuiten een ringsloot die in verbinding staat met het al bestaande oude watergebied. Dit waterafvoersysteem en waterberging is de boezem van de nieuwe polder. Deze ringsloot zal altijd nodig zijn om het nieuwe kostbaar verworven land droog te houden en om het in droge

perioden van water te voorzien.

Toen de plannen bekend werden om het meer de Heerhugowaard droog te maken, maakte het polderbestuur van het Geestmerambacht hier tegen grote bezwaren.

Zij waren n.l. bang dat door de verkleining van de Raaksmaatboezem, waarvan de nieuwe ringsloot na de inpoldering van de Heerhugowaard deel uitmaakte, het waterpeil te veel zou stijgen. Niet alleen het Geestmerambacht maar nu ook de nieuw drooggemaakte polder Heerhugowaard sloeg het water uit op de sterk gereduceerde Raaksmaatboezem. Men was bang dat de oude bestaande dijken zoals o.a. de Oosterdijk van het

Geestmerambacht het niet zouden houden. De bedijkers hielden hier rekening mee en hadden de ringsloot voldoende breed en diep aangelegd. Het Geestmerambacht echter ging niet akkoord met de afmetingen van de nieuwe ringsloot en zij maakte opnieuw bij de bedijkers van de Waard hun bezwaren kenbaar.

De Langereis, al eeuwen de afvoersloot van de Raaksmaatboezem functioneerde maar ten dele. Deze was door zijn ondieptes lang niet toereikend om het vele water in korte tijd af te voeren. Hier was echter het Geestmerambacht zelf schuldig aan. Het Geestmerambacht had niet voldoende zorg besteed aan de Langereis om zijn spuicapaciteit te waarborgen en hebben die laten dicht slibben. De Langereis en de bouw van strijkmolen werd een punt van jarenlange heftige discussies (ruzies) tussen de besturen van de beide polders. Geschillen op bestuurlijk niveau van polderbesturen met de bedijkers die polders bouwden kwamen in die tijd terecht bij de commissarissen van de Staten van Holland.

Wat is een strijkmolen?

Een strijkmolen is een watermolen met een zeer geringe opvoerhoogte, die het water als het ware "wegstrijkt" van de ene

naar de andere boezem; de molen heeft zelf geen functie als poldermolen, hoewel de constructie ervan gelijk is. In feite is het een boezemgemaal. De term "strijk-molen" werd alleen in Noord-Holland gebruikt.

De heren bedijkers die de nieuwe ringsloot rond de Heerhugowaard zo ruim mogelijk hadden gemaakt zagen ook wel in dat deze niet toereikend was voor een goede waarborg van een constant waterpeil. Er zouden te grote verschillen ontstaan in de waterhoogte vooral in de winter. De geschillen voor wat betreft de afwatering bleven daarom bestaan en de commissarissen van de Staten moesten er aan te pas komen om met beide partijen bindende afspraken te maken. Zij stelden een peilbemaling voor waaraan de polder de Waard praktisch niet aan kon voldoen. Ook dreigde er een hoge boete bij het niet nakomen van deze afspraken.

Daarom besloten de bedijkers uiteindelijk om vier strijkmolens te bouwen aan de Nieuwe of Hoornsevaart naar Alkmaar. Maar het probleem herhaalde zich en wederom moesten de commissarissen er aan te pas komen. Zij bepaalden op 20 juli 1630 dat er nog eens vier molens bij moesten worden geplaatst maar dan mocht de polder Heerhugowaard voortaan tussen 1 december en 12 maart, dus in de winterperiode, vrij uitmalen op de ringsloot. Deze vier nieuwe zijn waarschijn-

lijk de strijkmolens bij Rustenburg. De nu inmiddels acht geplaatste strijkmolens bleken toch nog niet in staat voor een fatsoenlijk peilbeheer in de Raaksmaatboezem, dus nogmaals protest van het Geestmerambacht. De commissarissen werden er andermaal bij geroepen. Zij moesten weer arbitrereren en een bindende uitspraak doen. Er werd opnieuw besloten het aantal molens uit te breiden, nu naar tien stuks. De ordening van deze tien strijkmolens zag er als volgt uit: vier bij Rustenburg en zes aan de Nieuwe- of Hoornsevaart.

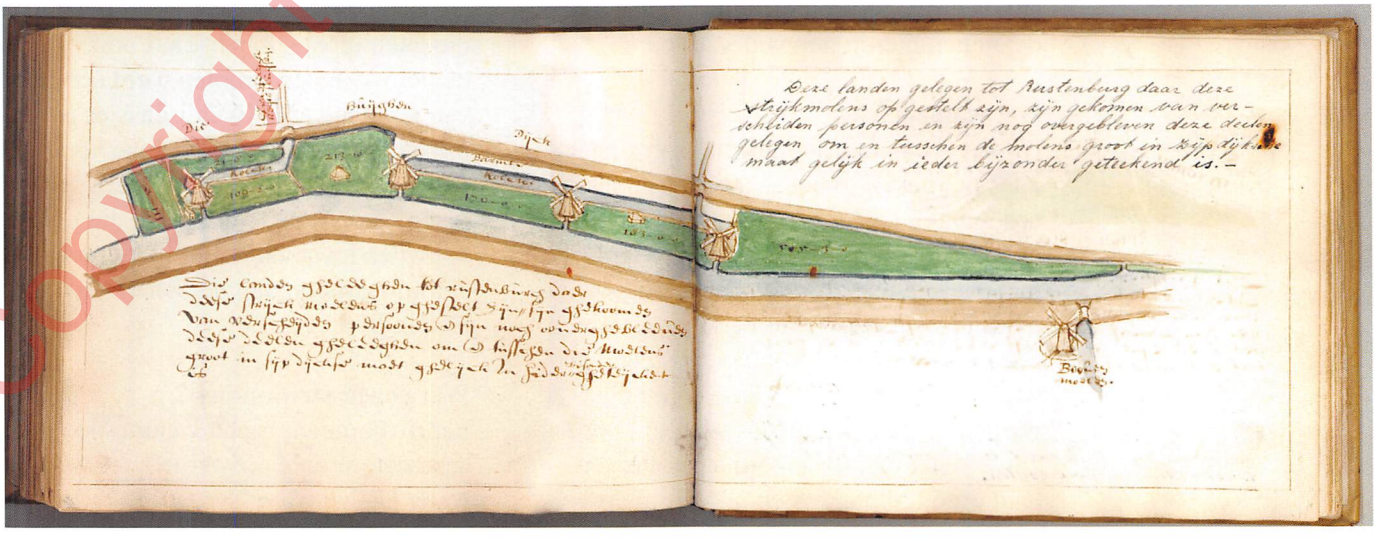
Het Geestmerambacht hield nog altijd problemen met de waterhoogte in het gebied van de Raaksmaatboezem en bleef aandringen op meer strijkmolens.

Opnieuw protesteerde het bestuur van het Geestmerambacht bij de Staten.

Zij rustten niet voordat er een goede regeling was getroffen. Deze protesten bleven niet zonder effect. Bij de uitspraak van de commissarissen der Staten op 3 januari 1632 gelasten de commissarissen dat er wederom vier strijkmolens bijgebouwd moesten worden. Waarvan twee voor rekening van de Waard en twee voor rekening van het Geestmerambacht. Deze vier molens werden nu gebouwd achter Oudorp.

Met de bouw van deze vier molens stonden er nu veertien strijkmolens op de grens van de Raaksmaat- en de Schermerboezem.

Caertboek Baert Claesz (1632)
Situatie van de 4 strijkmolens bij Rustenburg.
Direct uitmalen van de Raaksmaatboezem in het Schermeer dat deel uitmaakt van de Schermerboezem

Om aan alle gekibbel een einde te maken gaven de commissarissen op 12 juni 1634 een eindregeling mee. Als in de toekomst weer een geschil ontstond dan moesten de beide polders voor de gezamenlijke kosten half om half bijdragen.

Deze eindregeling is nooit nodig gebleven. Beide partijen waren tevreden met de veertien strijkmolens en deze situatie zou nog 310 jaar voortduren. De Langereis is nog lange tijd als spuikanaal in gebruik gebleven en werd later bemalen door het stoomgemaal, gebouwd in 1895 bij Aartswoud.

*De vier strijkers bij Rustenburg.
Achteraan links molen
H zonder roeden en kap*

Molens bij Rustenburg (N.H.)

De fam. Dudink, een dag voordat zij de molen moesten verlaten in augustus 1941.

V.l.n.r

Vader Dirk Dudink, staand vooraan zoon Niek, staand daarachter zoon Jan. Zittend in de deuropening moeder Hendrika van Schagen met naast haar haar dochtertje Rika.

Staand met witte strik en witte kousen dochter Tiny naast haar broer Siem en achter deze twee staat dochter Trees van de familie Dudink.

Het West-Friese kanalenplan

Nooit meer zijn er na de geschillenregeling strijkmolens bijgebouwd. Wel zijn er molens geheel of gedeeltelijk vervangen na brand of ouderdom.

Het West-Friese kanalenplan welke moest bijdrage tot een groot scheepvaart verkeer binnen de Westfriese omringdijk werd begin jaren 30 ter hand genomen. Dit is letterlijk en figuurlijk. Vele arbeiders hebben in de werkverschaffing aan dit grote en ingrijpende project deelgenomen.

Twee bekende kanalen uit die tijd zijn het kanaal de Stolpen- Schagen- Kolhorn en het kanaal Alkmaar Kolhorn. De laatst genoemde heeft in 1941 de waterhuishouding rond de Heerhugowaard grondig gewijzigd. Een deel van de Raaksmaatboezem is bij de Schermerboezem gevoegd. Gevolg hiervan is het verdwijnen van de strijkmolens en het weghalen en verleggen van sluizen rond de Heerhugowaard en bij Alkmaar.

De strijkmolens bij Rustenburg

De vier bij Rustenburg gebouwde strijkmolens, genoemd van oost naar west, molen H, I, K en L, sloegen het water direct vanuit de ringsloot uit in het Schermeer. In het caertboek van Baert Claesz is deze situatie heel duidelijk te zien. Het caertboek van Baert Claesz is van 1632 (in bezit van het Poldermuseum). In dit boek tekende hij alle landen op met de daarop bestaande bebouwing die na de droogmaking eigendom werden van de polder Heerhugowaard.

Toen een paar jaar later in 1634/35 het Schermeer werd drooggemaakt konden de molens het water vanuit de ringsloot van de Heerhugowaard niet meer direct in de Schermerboezem uitmalen. Er is toen een molenkolk aangelegd binnen de West-Friese omringdijk dwars door het dorp Rustenburg. Door deze kolk werd het water naar de boezemsloot gevoerd welke deel uitmaakte van de nieuwe droogmakerij de Schermer. Voor alle duidelijkheid, de boezemsloot van de droogmakerij de Schermeer liep niet in zijn geheel rond de hele Schermeer maar eindigde juist bij Rustenburg en eindigde aan de westkant

*De strijkmolens aan de
Hoornsevaart met de schutsluis
zes wielen*

*Afbraak van drie molens
achter Oudorp*

*De vier strijkers
achter Oudorp*

Copyright St. Historisch Heerhugowaard

onder Oudorp in de Oudorperkom. Drie van de vier strijkmolens hebben vanaf 1632 tot 1941 gedraaid echter molen H verloor rond 1918/1919 zijn kap en wieken en heeft toen een tiental jaren alleen als woning dienst gedaan. De familie Dudink, Dirk Dudink en Hendrika van Schagen met hun kinderen zijn er op 15 april 1934 gaan wonen. Zij hebben er met hun kinderen, Trees, Jan, Siem, Tiny, Niek en Rika gewoond tot augustus 1941. Het was een gedwongen vertrek voor de familie. Zij moesten de molen verlaten omdat deze in de weg stond voor de verbinding die gemaakt werd tussen een deel van de Raaksmatboezem en die van de Schermerboezem. De molenkaai waarop de molen stond moest voor de gemeenlegging van beide boezems doorgraven worden. Molen H werd na precies 310 jaar afgebroken. Niet alleen deze molen moest wijken ook enkele woningen en de herberg "de Rustende man" van dhr. Kok, waar vroeger de trekschuit aanlegde, zijn verdwenen om plaats te maken voor de nieuwe samenvoeging van beide ringvaarten en de Gerard Veltmanbrug.

De Strijkmolens aan de Zeswielen

Aan de Zeswielen of zoals in die tijd genoemd de Nieuwe- of Hoornsevaart zijn zes strijkmolens gebouwd met daarbij één polderwatermolen van de polder Oudorp. De strijkmolens werden aangeduid van west naar oost als molen A, B, C, D, E en F.

Molen F is al in 1688 verbrand en is nooit opnieuw opgebouwd.

De overige vijf hebben allen gedraaid tot september 1941. Ook hier aan de Hoornsevaart veranderde in 1941 veel door de gemeenlegging van de boezems in het kader van het West-Friese kanalenplan. Molen A en de schutsluis de "Zeswielen" moesten beide wijken.

Molen A werd gedemonteerd en getransporteerd naar het Openluchtmuseum bij Arnhem om daar weer opgebouwd te worden. Maar is daar helaas door oorlogshandelingen verbrand.

De strijkmolens achter Oudorp.

Van de vier molens achter Oudorp zijn er in het verleden twee betaald door het Geestmerambacht en twee door de Waard. Van deze vier molens is er nog één over. Dat is de Ambachtsmolen en ontleend zijn naam omdat deze is gebouwd op kosten van het Geestmerambacht. De overige drie zijn in 1941 gesloopt in het kader van de kanalisatie van West-Friesland. Op de plaats waar de molens hebben gestaan ligt nu het verbrede deel van de ringvaart Alkmaar- Kolhorn. Ook het daar gelegen buurtschap bij Oudorp moest in zijn geheel verdwijnen om het nieuwe kanaalvak Huigendijk- Omval aan te sluiten op de ringvaart van de Heerhugowaard.

Gesloopt werd alle aan de Breelaan gelegen bebouwing, huizen, winkeltje, boerderijen en de bekende herberg het Hengelaartje van de P. Leering. Ook verdween de Heerhugowaardbrug en de Breelaan zelf werd een doodlopende weg. De Heerhugowaardbrug met de Breelaan vormden samen eeuwen lang de toegangsweg tussen Alkmaar en West-Friesland.

Acht molens al 70 jaar als woning

Van de oorspronkelijke veertien strijkmolens zijn er twaalf die 310 jaar lang de Raaksmatboezem bemaalden. Molen F verbrandde in 1688 en molen H verloor kap en wieken in 1918/1919. Van al deze molens zijn er nu nog acht over. Deze acht molens dienen dit jaar al 70 jaar lang als woning. Het zijn monumenten van een lang verleden en zijn voor het beheer nu allen ondergebracht bij de Molenstichting Alkmaar e.o.

100 jaar geleden, de eerste melkfabriek in de Waard

EXCELSIOR

Ton Schotten

Tot 1980 bevond zich in de gemeente Heerhugowaard een melkfabriek. Een melkfabriek? Werd daar melk gemaakt? Nee, daar werd melk van koeien verwerkt tot zuivelproducten o.a.

'losse' melk of melk in flessen, gepasteuriseerd of gesteriliseerd en natuurlijk ook kaas (bijproduct: wei) en boter (bijproduct: karnemelk). Wat in vroeger tijden op menige boerderij al gebeurde n.l. boter en kaas maken, werd later in de zogenoemde melkfabriek machinaal gedaan, dus in het groot. Men maakte daarnaast ook in toenemende mate gebruik van de vakkennis op het gebied van de zuivelbereiding en het leren omgaan met speciale machines. Onder andere door werknemers aan te trekken die een opleiding op dit gebied hadden gehad op o.a. een zuivelschool. Deze geschoolde mensen konden vooral goed gebruiken voor het werk in een melkfabriek wanneer de directie en het bestuur modernisering op het oog hadden.

Ook in Heerhugowaard e.o. waar ook heel wat melkveehouders hun bedrijf hadden, zagen de boeren wel wat in de stichting van een melkfabriek. In heel wat dorpen bestonden die al. In de 19e eeuw was

er immers veel belangstelling in het bedrijfsleven voor techniek, mede door de mogelijke toepassing van stoomkracht en weer later electriciteit. Zo kwam het dat in het jaar 1912, dus ongeveer 100 jaar geleden, een stoomzuivelfabriek zou worden gebouwd in Heerhugowaard. Deze zou dan moeten komen aan de westkant van de Middenweg, dichtbij de destijds 'bewaakte overweg' waar de spoorlijn tussen Heerhugowaard en Obdam de voornoemde dorpsweg kruiste. Op de gevel van de melkfabriek kwam de naam Excelsior te staan, wat zo iets betekende als: die hogerop wil die streeft naar groei en toenemend belang; dat werk! Deze fabriek was het gezamenlijk bezit van de aangesloten boeren die aan deze fabriek hun melk leverden. Het was dus wat men noemt: een coöperatieve zuivelfabriek. De te verwerken melk werd gedurende tal van jaren in bussen van 40 liter bij de boeren opgehaald door melkrijders, aanvankelijk met paard en wagen, later met vrachtauto's. Dit gebeurde zowel 's ochtends als 's avonds na 'melkerstijd'. Tegelijkertijd werden weer lege bussen met hetzelfde nummer bij de boerderij neergezet. De boer moest wel zorgen dat

Zuivelfabriek Excelsior met directeurswoning aan de Middenweg bij de spoorwegovergang. Plm. 1915. De directeurswoning staat er nog, Middenweg 333.

de volle bussen op tijd aan de weg stonden, anders kreeg hij onmin met de melkrijder die een hekel had aan wachten. Deze chauffeur van de melkauto 'slingerde' (dat wil zeggen: zette met een slagvaardige beweging) de volle bussen op de laadvloer van de vrachtauto en arriveerde na verloop van tijd, na zijn vaste route door het boerenland te hebben gereden, met een volle lading weer bij de fabriek. Daar aangekomen werd van elke bus de inhoud door weer andere werklieden gewogen en ook een monster genomen om in het laboratorium de kwaliteit en zuiverheid van de melk te kunnen bepalen en registreren.

Iedere boer die melk leverde aan Excelsior had een eigen 'busnummer' dat duidelijk met verf op zijn bussen was aangebracht. De geldelijke opbrengst van de door de boer aan de fabriek geleverde melk werd periodiek uitbetaald. Vroeger werd het 'melkgeld' bij de boer aan huis afgerekend, later gebeurde dit via de bank.

Toenemende concurrentie

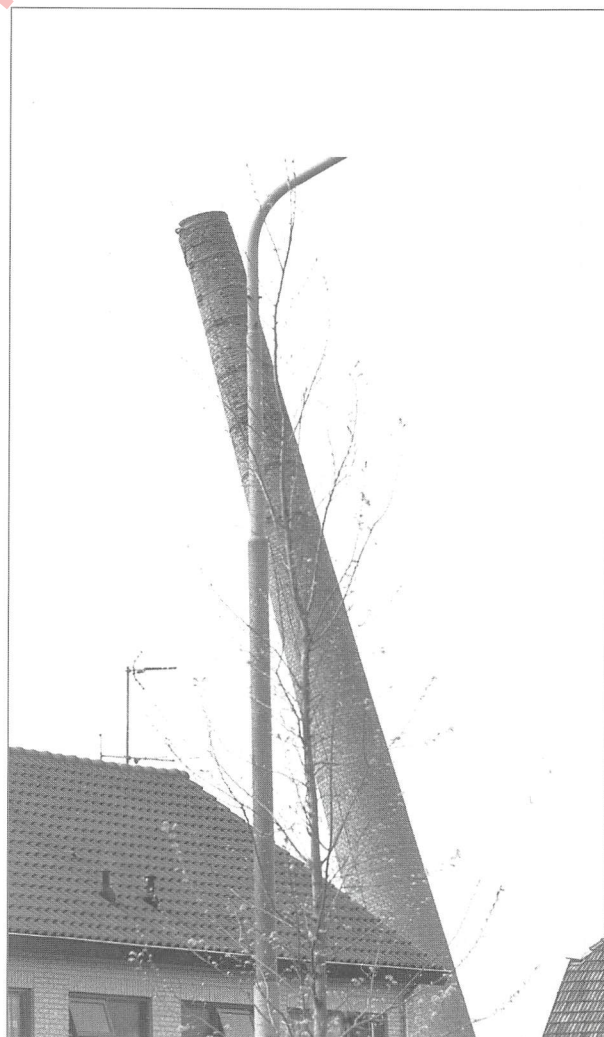
Excelsior had wel een goede naam maar bleek op zeker moment, door concurrentie gedwongen, goedkoper te moeten werken. Een samengaan met de CZ 'Aurora' bleek daarvoor een mogelijkheid. Deze fusie vond dan ook plaats in 1962. Voortaan ging de Waardse melk naar Opmeer. Ook elders zochten melkfabrieken naar samenwerking om de kosten te drukken en een rendabele bedrijfsvoering mogelijk te maken. Eén van de mogelijkheden was het transport van melk in melkbussen te vervangen door opslag van verse melk op de boerderij in koeltanks die na verloop van tijd door tankwagens van de fabriek werden leeg gepompt.

Uiteindelijk bleef er in West-Friesland slechts één melkfabriek over: Campina in Lutjewinkel. De gebouwen van Excelsior waren niet meer nodig: ze konden voortaan gemist worden. Er volgde dus afbraak om ruimte te maken voor woningbouw. En de schoorsteen? Ook weg natuurlijk! Een karakteristiek bouwsel, met

metselstenen opgericht en van verre zichtbaar, moest tegen de grond om plaats maken voor een nieuwe bestemming. De foto uit 1980 laat het moment zien dat de blikvanger van Excelsior weldra voorgoed uit het zicht zal zijn verdwenen. Maar het was geen roemloos einde. Het bouwwerk had zijn werk gedaan in een tijd dat techniek en economie vooruitgang mogelijk maakten.

Maar de inhoud van beide begrippen is in de loop van de jaren ook weer geleidelijk veranderd. Weer andere zaken dringen zich naar de voorgrond, dat wat nu modern is. Het is de dynamiek van de tijd. En de tijd gaat zijn gang!

In 1980 legt de schoorsteen van Excelsior het loodje

DE AFKOMST VAN REINOUD VAN BREDERODE

Joost van der Est

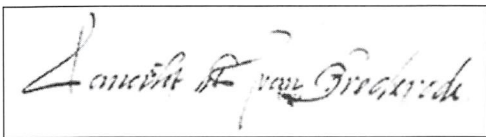
Rechts:
Reinoud van Brederode
1567 - 1633

In het kerkje van Veenhuizen staat het praalgraf van Reinoud van Brederode. Voor een man van adel is dat een vreemde plek! Want edelen werden in die tijd in kerken of abdijen begraven. De link naar Veenhuizen ligt bij zijn moeder Adriana van Treslong, dochter van Albert van Treslong en Catharina van Berkenrode, Vrouwe van Veenhuizen. Veenhuizen was dus familiebezit en dat zal ook de reden zijn dat hij verkoos om daar begraven te worden.

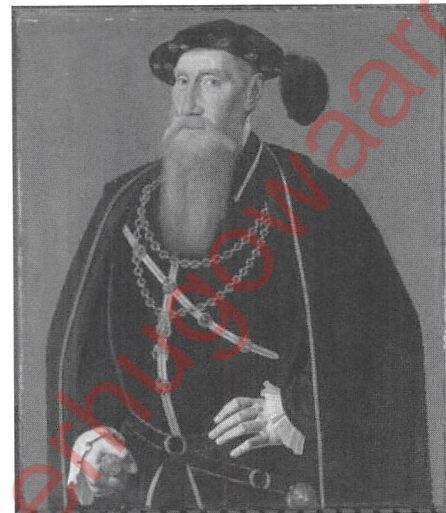
Reinoud van Brederode, geboren 1567 en gestorven 7-1-1633 in Den Haag, was een telg uit een roemrijk Hollands adellijk geslacht. Hij was het eerste kind en de oudste zoon van Lancelot van Brederode. Deze Lancelot was een van de 10 bastaardkinderen van Reinoud III van Brederode. Na erkenning door Reinoud III, werd Lancelot wettig halfbroer van Hendrik van Brederode (1531-1568) en mocht hij ook de achternaam Van Brederode voeren. In de duinen bij Santpoort (gem. Haarlem) staat de Ruïne van Brederode, het kasteel dat lange tijd door de familie Van Brederode is bewoond. Reinoud zal zijn vader Lancelot maar weinig hebben gezien. Lancelot van Brederode was geuzenleider. Oorlog voeren was in die tijd voor een geus een dagelijkse bezigheid en dus was Lancelot altijd op pad.

Lancelot van Brederode (? -1573)

De geboortedatum van Lancelot is niet bekend. Waarschijnlijk is dat het gevolg van zijn bastaardstatus bij geboorte. Zijn carrière was wel glansrijk. Lancelot van Brederode werd vice-admiraal bij de geuzen en kapitein in het leger van Lodewijk van Nassau.

Dus net als zijn halfbroer Hendrik een belangrijk geuzenleider. Samen met de baron de Montigny stond Lancelot bekend als "een der schoonste verzetstrijders". Maar deze filmsterrenstatus hielp hem

niet toen hij in 1573 in Haarlem werd onthoofd op bevel van Don Frederik, zoon van de hertog van Alva. Lancelot stond bekend om zijn edel karakter. Hij correspondeerde met Willem van Oranje en vocht mee in de Slag bij Heiligerlee in het leger van Lodewijk van Nassau. Na het overlijden van zijn beroemde halfbroer Hendrik - de Grote Geus - in Horneburg bij Recklinghausen, komt Lancelot meer in de schijnwerpers van de geschiedenis te staan. Met vijf andere edelen sluit hij op 15 augustus 1569 een verbond. Doel van het verbond: Alva verjagen.

Geen piraten maar kapers

Lancelot was als geuzenkapitein lang actief in de Waddenzee en de Eems, een zeegebied dat toen druk bevaren werd. Veel koopvaardijsheren passeerden vanuit de Oostzee en waren uiteraard een aantrekkelijke prooi. De watergeuzen waren geen piraten maar kapers en Lancelot was een van de belangrijkste kaperkapiteins. Dat betekende niet dat hij veel gezag

en invloed had of dat er naar hem werd geluisterd, iedere kapitein volgde zijn eigen koers. Lancelot was gezagsgetrouw en stond veel van zijn oorlogsbuit af aan Willem van Oranje, zoals dat ook was

De handtekening van Lancelot van Brederode

overeengekomen. Zijn kaperijen legden hem geen windeieren. Met de andere leden van het verbond breidde hij zijn vloot langzamerhand uit tot wel 30 schepen met 1000 man bemanning.

Plundering van Texel

Een geuzenvloot van 34 schepen voer in maart 1571 onder bevel van Lancelot van Brederode het Marsdiep binnen en ging in de Waddenzee bij Texel voor anker. Zo'n 150 mannen gingen op zondag 25 maart aan land. Ze hadden het vooral gemunt op de katholieke kerken. Die van Den Burg, De Waal, De Koog, De Westen, Den Hoorn en Oosterend werden beschadigd of door brand verwoest. Het schoutshuis aan de Vismarkt ging in vlammen op, en ook in het begijnenklooster in Den Burg werd brand gesticht. Begin april zeilden de watergeuzen naar Dover, waar ze voor anker gaan. Dover fungeerde in die periode als schuilplaats voor de geuzenkapiteins. Een zieke Lancelot voert het commando over twintig schepen. De Piraten

Lancelot van Brederode

Gehuwd op 26 augustus 1555 met Adriana van Treslong, dochter van Albert van Treslong en Catharina van Berkenrode, vrouwe van Veenhuizen. Hij huwde onder huwelijkse voorwaarden.

Kinderen:

1. Reinoud van Brederode, geboren in 1557 en overleden op 7 januari 1633 in Den Haag, is begraven in Veenhuizen. Hij huwde Geertruid van Oldebarnevelt, dochter van de raads-pensionaris Johan van Oldebarnevelt en Maria van Utrecht.
2. Hendrik van Brederode geboren voor 20 juli 1573
3. Catharina van Brederode, geboren voor 20 juli 1573
4. Anna van Brederode, overleden 22 augustus 1602
5. Adriana van Brederode, overleden 1610

Encyclopedie meldt dat Lancelot half april het commando, hij is sinds 23 september 1570 bevelhebber, overdraagt aan Ruychaver, een van de leden van het verbond van vijf. De dreigende aanwezigheid van deze vloot is voor Alva en Bossu aanleiding om de stad Amsterdam te dwingen een vloot uit te rusten tegen de watergeuzen. De gevreesde Spaanse soldaten, de tercio's, werden in Alkmaar gelegerd. Alva vreesde namelijk een invasie in Holland van watergeuzen met steun uit Frankrijk en Engeland.

Een droevig einde

Ook onderling was er bij de watergeuzen voortdurend onenigheid. Als Lumbres na maanden afwezigheid terugkeert op de vloot, weigert Lancelot zich onder zijn gezag te plaatsen. Hij blijft de rang van admiraal voeren. Later krijgt Lumey de touwtjes in handen van de vloot. Van Brederode is dan echter al weer actief in het Eemsgebied. Ze smeden het plan Den Briel te overvallen en Delfzijl en Appingedam, maar het plan lekt uit. Lancelot is op 1 april 1572 niet in Den Briel maar terug in Holland waar hij helpt met de verdediging van Haarlem. Na de val van Haarlem is Lancelot van Brederode samen met gouverneur Wigbolt Ripperda op bevel van Don Frederik, zoon van Alva, op 20 juli 1573 onthoofd in Schoten bij Haarlem. De oudste zoon van Lancelot, Reinoud trouwt met een dochter van Johan van Olden-barnevelt, de raadspensionaris, en ligt in Veenhuizen begraven.

Bronnen:

Dr. J.C.A. de Meij *De watergeuzen*

Dr. J.W. Wijn *Het beleg van Haarlem*

Het graf van Reinoud van Brederode bij de kerk van Veenhuizen

DE MAARTEN KALISBRUG

Het buurtschap de Butterhuizen was gelegen op een uitloper (landtong) van de Beverkoog en behoorde lang tot het grondgebied van Sint Pancras.

Rond 1625 vatte men het plan op om de Heer Hugo Waard droog te malen.

Bij de aanleg van de ringdijken doorkruisde men deze uitloper. Hierdoor kwamen de behuizingen en een deel van de landerijen binnen de Ringdijk van de Heer Hugo Waard terecht, terwijl de overige landerijen aan de overkant van de Ringvaart, in de Beverkoog, lagen.

Jarenlang moest men voor de bedrijfsvoering gebruik maken van een schuit om dat land te bereiken.

In 1875 lieten twee toenmalige bewoners van de Butterhuizen: Maarten Kalis en Jan Heddes, de houten rijbrug aanleggen, die op de foto zichtbaar is.

De bedrijfsvoering kon toen per as plaats vinden. De brug is gesloopt in augustus 1938, dit in verband met de kanalisatie van de vaarroute Omval-Kolhorn. Hierbij werden de betrokken boeren in de gelegenheid gesteld om hun 'overzeese gebiedsdelen' te ruilen tegen land in de polder Heerhugowaard.

De boerderijen.

Te zien aan het model, is de rechtse boerderij erg oud. Mogelijk is het één van de oerboerderijen. Deze boerderij werd bewoond tot 1865. Daarna bleef het gebouw in gebruik als schuur en stal. In 1935 werd deze boerderij, tegelijk met een hoeve die een paar honderd meter meer naar rechts stond, gesloopt. De laatst genoemde boerderij werd tot dan bewoond door de familie Cees Gootjes. Beide boerderijen moesten plaats maken voor de aanleg van de Provinciale weg. (tot die tijd was de rijweg boven op de Ringdijk, wat op de foto zichtbaar is) De linker boerderij werd in 1863 gebouwd door Maarten Kalis.

In 1901 werd hij opgevolgd door zijn zoon Kees en ging wonen in een huis, wat hij tussen de beide boerderijen op de foto had laten bouwen. (omdat de foto vóór 1901 werd genomen is het huis daarop niet zichtbaar).

In 1973 werd een iets meer naar links gelegen boerderij, toen bewoond door Frans Spaan jr., gesloopt ten behoeve van de aanleg van de Westtangent van Heerhugowaard. De linker boerderij (én het woonhuis gebouwd in 1901) werd in 1992 gesloopt, omdat men de Provinciale weg

(Westerweg) wilde verbreden.

En daarmee verdween een stukje bebouwd "oud Sint-Pancras" binnen de polder Heerhugowaard.

*De Maarten Kalisbrug
omstreeks 1900*

HET DERDE LEVEN VAN DE DON BOSCO MAVO

Gemma Groot

Het idee voor dit artikel komt voort uit het feit dat ik als leerlinge van de Don Bosco ULO in 1965 mijn eerste leerjaar in een spiksplinternieuw gebouw mocht starten. Nu, in 2011, als leraar van de basisschool Pater Jan Smit-school, ga ik weer opnieuw in de ondertussen "oude" Don Bosco Mavo lesgeven. Dit ter overbrugging van de verbouwing en renovatie van de school 46 jaar later, vele leerlingen later. Dat vind ik wel bijzonder.

Mijn eigen herinneringen zijn cursief gedrukt

In het jaar 1959, Heerhugowaard telde toen rond de 7000 inwoners, werd het plan opgevat voortgezet onderwijs in de vorm van een ULO-school te starten. Hieraan voorafgaand lag een onderzoek van het Kaski¹ met de vraag of er in de gemeente Heerhugowaard achterstand op onderwijsgebied was. De conclusie van dit onderzoek liet aan duidelijkheid niets te wensen over: een zeer grote achterstand op deelname van de Heerhugowaardse jeugd aan deze vorm van onderwijs. Dit was natuur-

1.
Kaski = Katholiek
Sociaal-Kerkelijk Instituut

lijk logisch, want buiten de lagere tuinbouwschool in Heerhugowaard Noord was er verder niets op het gebied van voortgezet onderwijs. Ook in de omliggende gemeenten was geen ULO-school aanwezig. Op het moment van onderhandelen was men in Langedijk echter al een jaar eerder met hetzelfde proces bezig. Twee dezelfde types onderwijs in een regio kon nog wel eens te veel van het goede zijn!

Desondanks nam de toenmalige burgemeester Molleman, (deze burgemeester stond aan het begin van een aantal vernieuwingen en uitbreidingen in Heerhugowaard) het initiatief tot het oprichten van een werkgroep van vijf mensen om vorm te geven aan de plannen om een ULO-school in Heerhugowaard op te richten. De Stichting Voortgezet Onderwijs Heerhugowaard werd op 17 maart 1959 opgericht. Hierna volgden de nodige discussies en veel gesteggel over de plaats waar deze school zou moeten komen: in het Centrum, in De Noord of in Langedijk. Uiteindelijk heeft Den Haag beslist. Er zou een noodschool met drie groepen op de hoek Middenweg, Molenweg worden gebouwd. De plaats van het definitieve gebouw zou later aan de orde komen.

De start van de Don Bosco ULO

Bij de start van de school was het aantal aanmeldingen niet voldoende. De hoofden van de scholen werd toen gevraagd gericht advies aan de kinderen (ouders) te geven om zich bij de nieuwe ULO aan te melden. Er was echter nog geen gebouw, geen hoofd der school (zo heette die functie toen nog) en geen leraar. Vooral de meisjes lieten het afweten. De voorzitter van de Stichting, de heer W. van Stralen, is toen gevraagd om persoonlijk de ouders van potentiële leerlingen te benaderen hun kind (dochter) naar de ULO te laten gaan. Deze huisbezoeken leverden het gewenste resultaat op: 54 leerlingen in 2 groepen. *(De heer van Stralen is tot de fusie voorzitter van het Schoolbestuur geweest; met zijn enorme inzet heeft hij veel betekend*

voor de school) Men kon nu beginnen met de nodige stappen die voor de start van een school nodig zijn: grond aankopen door de gemeente, bestellen van een prefab school, aanstelling van de leraren. Henk Huits is vanuit de Achterhoek de eerste directeur geworden. Bij zijn aanstelling had hij drie wensen: een ruime woning voor zijn grote gezin, een volkstuin en hij wilde zelf de naam (Don Bosco ULO) aan de nieuwe school geven. Al zijn wensen werden ingewilligd.

De werkelijke start

De prefab lokalen konden echter niet op tijd worden geleverd. Om deze reden zijn de eerste twee groepen in de zaal van Jac. Baars aan de Middenweg begonnen (voorheen café de Hengstman, nu bewoond door de fam. Rood). De eerste leerkrachten waren Jan Tamis en Jan Bosman. Zij gaven de eerste paar maanden les in de zaal en in het café, achter de tapkast met

als achtergrond een rij sterkedrank-flessen. Ze gaven alle lessen, zelfs zangles. De opening van de RK ULO school "Don Bosco" vond plaats op 19 december 1959. Na 2 jaar (1961) verrees er een tweede serie van 3 noodlokalen en waren er 6 leerkrachten werkzaam. In 1962 werden de eerste 15 examenkandidaten afgeleverd van de 3-jarige ULO. Het examen werd afgenomen in de zaal van de "Heer van Jericho".

In februari 1965 moesten alle leerlingen van de zesdeklassen die naar de Don Bosco ULO wilden toelatingsexamen doen. Wij, leerlingen van de Jozefschool uit Heerhugowaard Noord, moesten dit doen in de noodlokalen aan de Molenweg. Spannend was het. We moesten zinnen ontleden, woord benoemen en weten wat persoonsvorm en gezegde was. Veel te moeilijk voor mij. Bovendien had ik van een aantal van die vragen/onderwerpen nog nooit gehoord. Gezakt was mijn idee,

Don Giovanni Bosco (1815-1888)

(Ook wel bekend als Don Bosco; Johannes Bosco; Joannes Bosco; John Bosco; Giovanni Bosco; Giovanni Melchior Bosco; John Melchior Bosco.) We noemen hem hier voor het gemak: Don Bosco.

Don Bosco was een Italiaanse priester die grote bekendheid verkreeg om zijn zorg voor de toekomst van de arme jeugd. Hij werd op 16 augustus 1815 geboren in Becchi een klein dorpje vlakbij Turijn. Hij was zoon van een arme boer. Zijn vader overleed toen hij 2 jaar was. Kort daarop, toen hij de lagere school volgde, overleed een vriendje. Gebeurtenissen die zijn verdere leven zouden tekenen. Als kind liet hij duidelijk blijken het priesterschap te ambiëren door op kermissen, waar hij optrad, zijn voorstelling te beginnen met gebed. Tussen de acts door bracht hij ook een verkorte versie van de laatste preek van de pastoor ten gehore.

Na het seminarie werd hij in 1841 tot priester gewijd. Zijn aanspreeknaam was Don Bosco. Hij werd priester in Turijn. Een in die tijd snelgroeiende stad waar arme plattelanders werk trachtten te vinden. Slechte behuizing, werkeloosheid, armoede was het gevolg.

Het leidde ook bij de jeugd tot sociale wantoestanden.

Don Bosco trok zich het lot van deze jeugd aan en gaf hun les en onderdak. Dit was het begin van zijn jeugdwerk. Snel groeide zijn initiatief. Honderden zwerfjongeren verbleven bij hem. Hij kreeg hulp van anderen, 'Salesianen' genoemd, naar Franciscus van Sales, een man met een groot hart voor hulpbehoevenden. Hij reisde stad en land af om hulp te organiseren voor 'zijn kinderen'. Hij zorgde dat ze werk kregen, sloot arbeidscontracten en bouwde huizen, waar de arme jeugd kon opgroeien tot geschoolde werkkrachten, eerlijke mensen en goede Christenen.

In 1846 stichtte hij het eerste oratorium van de Heilige Franciscus van Sales. In 1859 begon hij de Congregatie van de Salesianen van Don Bosco, door Paus Pius IX in 1874 erkend. In 1876 werd de Gemeenschap van de Salesiaanse Medewerkers opgericht. Zijn werk groeide wereldwijd uit. Op 31 januari 1888 stierf hij in Valsalice. In 1929 werd zijn lichaam overgebracht naar de kerk van Maria, Hulp der Christenen, in Turijn. In 1934 is hij heilig verklaard door Paus Pius XI.

Bron: Stichting Marypages

Klas 3a van Don Bosco Ulo in 1968

Staande rij van links naar rechts:

Hans Boots, Peter Vlaar, Tineke Groot, dhr. Henk Huits (dir), Ans de Jong, Johan Groen, Eline Jaspers, Annemarie Engel, Tineke Brink

Achterste rij, zittend van links naar rechts:

Greet Ruiter, Gerda Zuurbier, Peter Zonneveld, Bert Groen, Marjan Brand, Gemma Groot, Nel Brink, Nico Konijn, Ria van der Stoop

Voorste rij, zittend van links naar rechts:

Ben van Langen, Siem Groenveld, Lia Borst, Hans Broersen, Piet Entius, Marian van Baar, Groenveld, Lia Borst, Hans Broersen, Piet Entius, Marian van Baar.

maar nee, we werden allemaal toegelaten, ook ik dus.

Het nieuwe gebouw

In 1963 wordt er een rijksgoedkeuring verleend voor de bouw van het definitieve gebouw aan de Bickerstraat. Twaalf lokalen (kosten 450.000 gulden) met daarbij een gymzaal. De nieuwe school wordt in augustus 1965 in gebruik genomen. Een prachtig gebouw met ruime lokalen, een kelder voor de fietsen, lichte gangen, lage ramen en een fysicaklokaal. Om de leerlingen tot goed gedrag en veel ijver aan te zetten, kregen ze elke week een weekkaart mee. Op deze kaart werd een aantekening gezet als het huiswerk niet was gemaakt, als er een onvoldoende voor een proefwerk was gehaald of als de lessen waren verzuimd. Maandag moest de kaart getekend en wel, door een van de ouders, weer mee naar school.

Het was ongekend, dat mooie gebouw.

Lage ramen, je keek vanuit de klaslokalen zo bij de rijtjeshuizen aan de overkant de

kamer in. Je was toeschouwer van de onderlinge koffiebezoekjes en kraamvisites. Vooral bij minder interessante lessen was het uitzicht onderhoudend.

De Mammoetwet

1968, de start van de Mammoetwet. Een onderwijsvernieuwing die de doorstroming middelbaar onderwijs naar universiteiten zou moeten verbeteren. De naam ULO verandert in MAVO. Er komen brugklassen en studielessen bij. De leerkrachten worden leraren genoemd, het hoofd der school wordt directeur.

Daarnaast zal de vernieuwing de nodige organisatorische problemen hebben geven. Tot 1980 is Henk Huits directeur van de MAVO geweest, met de heer Koevoets als adjunct-directeur. Jan Tamis werd hierna directeur, met IJs Broers en Hans van der Veldt als adjunct-directeuren. In 1980 werd ook het 1000ste ULO/MAVO-diploma uitgereikt.

De sfeer op de Don Bosco Mavo is altijd genoemd. Een school waar leerlingen

R.K. U.L.O. „DON BOSCO” - HEERHUGOWAARD

Weekkaart 1965/1966, van Gemma Groot, leerling 1A klas

MAAND	Week	Werk niet af	Les niet gekend	Te laat	Verzuimd	HANDTEKENING	OPMERKING
September	1	/	/	/			
..	2	/	/	/			
..	3	/	/	/			
..	4	/	/	/			
..	5	/	/	/			
Oktober	1	/	/	/			
..	2	/	/	/			
..	3	/	/	/			
..	4	/	/	/			
..	5	/	/	/			
November	1	/	/	/			
..	2	/	/	/			
..	3	/	/	/			
..	4	/	/	/			
..	5	/	/	/			
December	1	/	/	/			
..	2	/	/	/			
..	3	/	/	/			
..	4	/	/	/			
..	5	/	/	/			
Januari	1	/	/	/			
..	2	/	/	/			
..	3	/	/	/			
..	4	/	/	/			
..	5	/	/	/			

Hoofd: _____ Onderrichter van de klas: _____

Iedere zaterdag krijgt uw zoon deze kaart mee. U wordt vriendelijk verzocht de kaart 's maandags weer mee terug te geven. Dagelijks krijgt uw zoon huiswerk mee.

Rapport van Gemma Groot, klas 1A

Diploma uitreiking

graag kwamen, waar de lessen goed werden verzorgd, waar aandacht werd besteed aan buitenschoolse activiteiten. Te denken valt hierbij aan de jaarlijks terugkerende Londenreis, georganiseerd door Jan te Riele en later Tom Toonen. Aan de kerstviering in de Dionysiuskerk, waarbij Rob Lieshout voor de muziek zorgde en waarvoor IJs Broers de teksten schreef. Aan De Kleine Prijs, een talentenjacht voor leerlingen met muzikale aspiraties en de werkweken voor de vierdeklassers in het Vondelpark in Amsterdam. Daarnaast de jubilea, ook deze werden groots gevierd. Voor de leerlingen en voor de oud-leerlingen.

Jan Tamis vond het belangrijk om te vieren wat er te vieren viel. Bij de reünie in 1984 hield hij dit voor aan iedereen die toen aanwezig was. "Over 5 jaar vieren we het 30-jarig jubileum, houdt er rekening mee!" Hij heeft woord gehouden, ook dit jubileum werd met een gigantische reünie gevierd. Veel groepen hebben naderhand deze traditie zelf voortgezet.

Opnieuw vernieuwingen

Niet lang na de start in het nieuwe gebouw bleek de school al veel te klein. Aan de overkant van de Bickerstraat werden noodlokalen geplaatst, die daar dienst hebben gedaan tot 2006. In de jaren 80 telde de DBM rond de 700 leerlingen. Naast de Don Bosco Mavo breidde het Voortgezet Onderwijs van Heerhugowaard zich verder uit. Er kwamen afdelingen met Havo, VWO, Technisch Onderwijs. Han Fortmann, Huygenwaard, Waardse Kil en Clusius College werden de nieuwe scholen. Vanwege de financiën, gingen De Don Bosco Mavo, het Han Fortmann College, de Waardse Kil en de Huishoudschool nauw samenwerken. Deze samenwerking heeft in januari 2006 geresulteerd in twee grote nieuwe scholen: Het Trinitas College met twee locaties.

(Saillant detail: de naam Trinitas is door Henk Huits bedacht). De locatie Han Fortmann herbergt de sector havo-vwo, de locatie Johannes Bosco het vmbo. De nieuwe locaties zijn prachtige schoolge-

bouwen geworden. De integratie Don Bosco Mavo, Waardse Kil en Huishoudschool is redelijk verlopen. Iedereen is nu gewend aan deze vorm van onderwijs. De sfeer zal door de grootte van de het lerarenkorps en door de omvang van het aantal leerlingen anders zijn. Dit is de roep van de maatschappij en van de geldstroom vanuit het ministerie. Zaken die op dit moment onomkeerbaar zijn. Helaas. Het gebouw aan de Bickerstraat doet vanaf 2006 geen dienst meer als schoolgebouw voor ULO/MAVO. 41 jaar is er door vele leerlingen en leraren met veel plezier les gegeven en les gekregen. Maar het gebouw staat sinds de verhuizing van de school niet leeg. Basisschool de Paperclip was er van 2006 tot 2010 in gehuisvest in verband met de nieuw te bouwen school aan het Van Edenplein. En nu weer tijdelijke huisvesting van de Pater Jan Smitschool gedurende de verbouwing en renovatie van deze school aan de Dreef en de Van Veenweg, van juni 2011 tot vermoedelijk januari 2012.

Bij mijn rondgang door de oude Don Bosco Mavo kwamen de herinneringen natuurlijk naar boven. De kelder, de fietsenstalling. Niet te geloven dat alle fietsen daar in gekund hebben. Het fysicakitaal

boven met de tafels waarop alle proeffjes ooit stonden. De aula beneden deze lokalen. De directeurskamer, de lerarenkamer. In de loop van de jaren zijn er een aantal lokalen bijgebouwd, er zijn extra ruimtes gemaakt. Op de zolders zijn extra ruimtes en opslagruimtes getimmerd. Je kunt hieraan merken dat de school op een gegeven moment behoorlijk uit zijn vestje was gegroeid.

En nu? Wat zal er met dit gebouw van nauwelijks 50 jaar oud verder gebeuren?

Bron: Het boek 1959-1984 DON BOSCO MAVO 25 jaar; samengesteld door Jan Tamis. Gesprek met IJs Broers, adjunct-directeur van de Don Bosco Mavo tot 2002.

De vroegere Don Bosco Mavo. Voorlopig de tijdelijk huisvesting van de Pater Jan Smitschool. Wat zal er met dit gebouw van nauwelijks 50 jaar oud verder gebeuren?

DEEL 3 VAN STOLPBOERDERIJEN IN HEERHUGOWAARD IS VERSCHENEN

Het derde en laatste deel over de geschiedenis van de Heerhugowaardse stolpboerderijen van de auteur Henk Komen is verschenen. Het eerste deel, over Heerhugowaard-zuid, verscheen in 2007. Het tweede deel, over Heerhugowaard-midden, verscheen in 2009. Deel drie beschrijft de geschiedenis van de boerderijen in Heerhugowaard De Noord en Veenhuizen die staan en gestaan hebben aan de Middenweg vanaf de Hasselaarsweg, aan de Donkereweg, de Hasselaarsweg, de Westerweg, de Laanweg en de Laanderweg, de bebouwing aan het Verlaat, de A.C. de Graafweg, de Schapenweg, de Frik, de Veenhuizerweg, de Groenedijk, de Dijkweg, de Kerkweg en de Waarddijk.

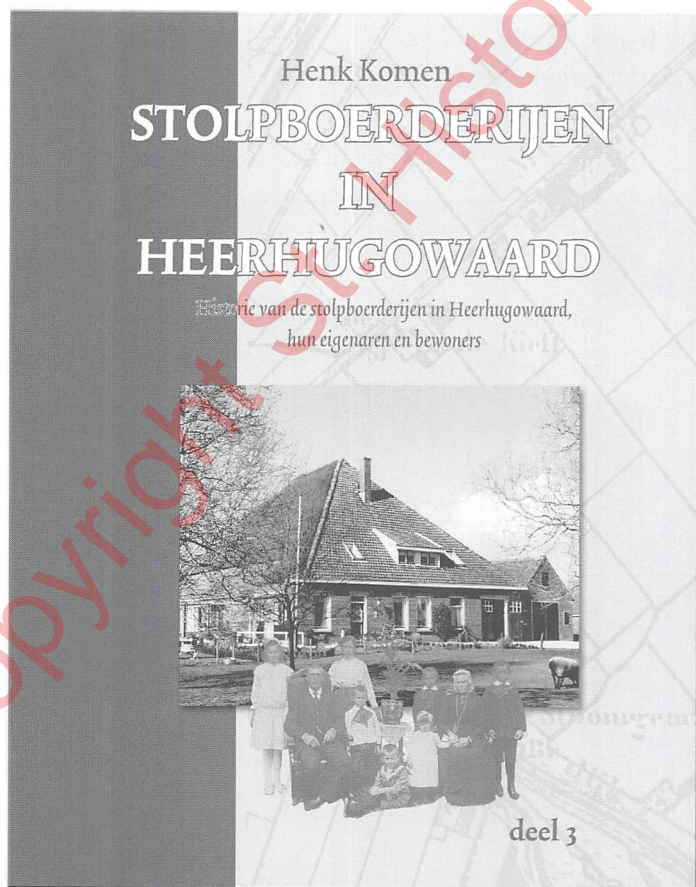
In meer dan 130 verhalen passeren zo'n tweeduizend Noordenders en Veenhuizenaars van toen en nu de revue. We lezen waar ze woonden en werkten en met wie ze verwant waren, hun lief en leed en alles

wat de geschiedenis in de afgelopen 380 jaar - van 1631 tot 2011 - met deze Waarders heeft gedaan. Verteld wordt over verbrande boerderijen, over het ontstaan van De Noord, de kerk, over broodbakkers, grutters en herbergiers, over armoede en vliegende tering, maar ook over een stoomtrein die een boerderij in brand zette, over het Tolhuis aan de Clamwech, de schoolmeesters in De Noord en Veenhuizen, over cafés met namen als Roskam, De Tijd, De Nachtegaal, Het Fortuin, De Zwaan en 's Lands Welvaren.

Op een gemakkelijk leesbare manier wordt geschreven over jonkvrouwen en luitenants in De Noord, over moord en brand op Rozenhout, over de ondergang van slot Torenburg en het drama aan de Wilde Kust en over de gravin van Nassau aan de Veenhuizerweg. Wie weet nog van slikkers en modderlingen en van darinckdelven op de southberch-ackers aan de Hasselaarsweg? De afzonderlijke verhalen over de stolpboerderijen worden vooraf gegaan door een algemeen verhaal over de geschiedenis van Heerhugowaard. Hierin nuanceert de schrijver de volgens hem bestaande gemeenplaatsen over de Waardse historie, zoals dat de vroegere armoede in de Waard het gevolg zou zijn geweest van de slechte grond, evenals de vele bossen die in de Waard stonden en dat er pas een economische opleving kwam door de komst van de spoorweg en de kunstmest. Heerhugowaard kende al in de 18e eeuw een rijke boeren elite en er stonden meer hofsteden in de Waard dan tot nu toe bekend was. Stuk voor stuk boeiende, niet eerder geschreven verhalen over de Waarders zelf.

Het boek is voorzien van ruim 280 foto's. Een namenregister verwijst naar de personen die in dit boek zijn genoemd en een boerderijenregister verwijst naar de adressen van al de boerderijen die in de drie delen van deze serie zijn beschreven. Vanaf 3 oktober ligt het boek in de Waardse boekhandel. De prijs is € 32,50.

Een aanrader!!

HET LEVEN VAN EEN AGRARIËR EEN EEUW GELEDEN

Simon Borst jr. Bewerkt door Rob Estoppey

Een eeuw geleden was het boerenbedrijf wel even iets anders dan tegenwoordig. Al het werk op en om de boerderij ging nog met de hand. Het was ploeteren van ochtend tot avond. Pas toen de mechanisatie op gang kwam werd het draaglijker. Toch begonnen veel boerenknechten voor zichzelf. Kleine gemengde bedrijfjes met een paar koetjes, een varken en wat tuinbouwgrond.

Ook bij Simon Borst ging dat zo. Heel jong begonnen als boerenknecht en uiteindelijk toch een eigen bedrijf.

Simon Borst geboren te Heerhugowaard in 1891 kwam nadat hij de lagere school had verlaten in 1904 als boerenknecht bij Jan Ursem werken aan de Donkereweg in De Noord. Zijn verdienste bedroeg fl. 2,50 per week plus kost en inwoning. Het melken moest hij net als andere werkzaamheden op een boerderij nog leren. Bij het leren melken was je eerste werk de achterpoten van de koe met een touw kruislings spannen en vastbinden, anders gaat het koebeest aan de loop. Dan wordt de uier schoongemaakt, vroeger met afgespatte melk, nu met een doek en een emmertje water. Daarna begin je goed in de spenen (tepels) te knijpen, waarvoor veel spierkracht in de vingers nodig is, en je moet er handigheid in krijgen om een zo breed mogelijke melkstraal te krijgen. Nou, dat heb je niet zo gemakkelijk onder de knie. Wanneer je ongeveer halfweg bent met de koe, dan neemt de boer het van je over, omdat het onmogelijk is als beginneling een koe goed uit te melken. Doe je dit niet, dan krijgt de koe in vaktermen "de drop". Daarna vangt de boerenknecht met de volgende koe aan. Het melken kan of mag je in de herfst of wintermaanden leren, daar het de boer vroeger in de zomermaanden te veel melk kost. De werktijd was normaal van halfvijf 's morgens tot zes uur 's middags. In de hooitijd was het 6 weken lang werken tot 's avonds negen uur. Vakantiedagen of een vrije zaterdag waren er nooit bij, het hele jaar door niet.

Al het werk moest met de hand worden gedaan. Ook het hooien. Het gras werd met de zeis gemaaid, meestal door losse werkkrachten uit Duitsland, die werden "poepen" genoemd.

*Er kwamen twee poepen uit poepenland
en die poepen dronken poepenbier.
Is het niet in het poepenland,
dan gebeurde het meestal zondags hier.
Ook dronken zij wel eens poepenwijn,
en maakten met elkaar veel poepelegein*

Bij Jan Ursem kwamen in het begin van de 20ste eeuw ook twee poepen; die maaiden van 's morgens drie uur tot aan de middag. Op het heetst van de dag namen ze rust en maaiden dan weer tot 's avonds tien uur.

Het loon ging elk jaar een gulden omhoog en wanneer je zelf geen opslag durfde vragen dan deed je vader of moeder dat wel. Want wanneer je van school kwam moest je meehelpen de kost te verdienen, dan was er thuis weer een eter minder aan tafel. Een arbeidershuishouden bestond vroeger meestal uit veel personen en met zes gulden in de week, vrij wonen, en 2 à 3 liter melk per dag, had je 't zonder meer arm. Kinderbijslag en sociale voorzieningen waren er niet, evenmin als studiebeurzen wanneer een van de kinderen goed kon leren.

Wanneer je in de zomer vroeg op moest en je ging 's avonds wat laat naar bed zoals in de hooitijd, dan kreeg de knecht 's morgens tijdens het melken wel eens een schreeuw van zijn baas als de handen stilstonden: zomaar werkendevort in slaap gevallen! Dan was het: "Wor je wakker". Maar ja wat wil je, als om drie uur de wekker afgaat.

Pronkstallen

Vanaf 1 mei met voldoende gras op het land of als het hooi op was, gingen de koeien naar buiten de wei in. 's Morgens en 's avonds melken, zo'n 6 tot 9 koeien de man. Als de koeien eenmaal buiten

waren werden de stallen uitgemest. De koeschutten (spatschutten) en verder alle losse houten delen werden in de sloot gegooid om te laten weken. De nok van de boerderij, de zolders en de schuren geraagd etc. Daarna de koestallen, de dors en opstallen (boet of schuur) schoon schrobden, ook buitenom met water uit de pomp. Was deze leeg, dan met twee emmers aan het halsjuk het water uit sloot halen (sjouwen noemde men dat). Na enkele dagen de koestallen en stalschutten witten. De groep (mestgoot) in de teer gezet. Op de vloer werd fijn zand of schelpen gestrooid waarin mooie figuren werden gemaakt. Enkele boeren hadden een "staltje", gevormd door houten schutten als vloer die op twee koestallen lagen, een paar schutten aan de zijkant en de voorkant open. In zo'n kamertje, werd ook wel "de koets" genoemd (van het franse coucher, in bed liggen, slapen), sloop dan het personeel. Wanneer deze slaapruijnte aan de noordkant was en het begin van de meimaand was koud, dan ging je 's avonds bibberend om half negen al naar bed. In de winter was het daar

warm maar wel ongezond in de vochtige koestal en in de koeienmestlucht. De boerenknecht sloep daar, maar eventueel ook de boerenzoon. De boer en de boerin lagen gewoonlijk in een bedstee in de kamer. En was er nog een boerenmeid dan lag deze ook op of in de koets.

Zaaien en oogsten

Wanneer de boerderij ook nog wat bouwland had dan werd er in het voorjaar gezaaid en voederbietenzaad met een klein graafje in de grond gepoot. Alles met de hand. Om de een of twee dagen werd koe-mest uit het melkbon (of melkhok) opgeschept en op een hoop gestort. Wanneer het dan in de herfst donker was en je moest de koeien van achter uit het land ophalen om te melken, dan stond je soms midden in zo'n mesthoop.

Vóór de hooitijd, was het bieten "op enen zetten", onkruid wieden in het zaad en de voederbieten, stekels pikken, mesthopen slechten, etc. Daarna was het gedurende ongeveer zes weken hooien en zweten. En wanneer de zomer wat koud en vochtig was en het hooi was wat slecht binnen gehaald, dan moest de hooiberg soms weer helemaal worden leeg gehaald, op verzoek van de hooistekers of wanneer je zelf al eens gepeild had (hooibroei). Nou was dat hooispitten geen zaak van leven of dood maar zat er wél vuur in de berg dan spitte je met de brandspuit erbij. Als er eens een z.g. "slang" in de hooiberg zat, vuur slin-

"Hannekemaaiers", in Noord-Holland meestal "Poepen" genoemd, waren seizoenarbeiders die in de hooitijd in grote groepen uit Westfalen in Duitsland kwamen en hun eigen gereedschappen meenamen.

Naast het oogsten werden ze ook ingezet voor het wieden van akkers, het z.g. stekelnijpen of stekelpikken. Deze arbeiders werden gedurende hun verblijf op de boerderij gehuisvest.

De boerderij aan de Donkereweg is gebouwd in 1860 en staat op de plek van het voormalige eiland "Sappewerf". Het heeft een dubbel vierkant, een schilddak en is gedeukt met een muldenpan

gerend door de berg heen en je kon de vuurhaard niet vinden, dan hielp er geen moedertje-lief!!, dan kraaide de rode haan.

Na de hooitijd werd de mest met de hand over het gemaaid land gereden en verspreid. Later ging daar de mesthort overheen en werden de grootste stukken omweid geslagen met een drietandenvork. Later gebeurde dit met een weidesleep. Ook wanneer de koeien werden verweid (naar een ander weiland gingen) moest dit "strontlechten" gebeuren.

Daarna was het weer hoogtijd om onkruid te wieden in de voederbieten en eventueel in de winteraardappelen voor eigen gebruik of voor de verkoop. Hierop volgde de zaadtijd. In de vroegere jaren rond de eeuwwisseling had deze boer zo'n 0.80 ha zaad, gerst- haver- en tarwe-, en deze werden met een snik, een halvemaanvormige sikkel met handvat, met de hand afgeschoren, aan bossen gebonden en aan de hok gezet en na een paar weken op de zolder boven de voorkamer opgetast. In de wintermaanden werd dit zaad er uit geslagen op een geselbank op de dors. Daarna werd het zaad geschoond met een waaier. Dorsmachines en maaidorsers waren er nog niet, maar enkele boeren die meer zaad verbouwden hadden soms wel een rosmolen.

Voor die tijd werd de gierkuil nog leeggeschapt in een houten gierbak en over het land verspreid, want gierkelders bestonden nog niet. De gier verhiel zich van helft gier tot helft water.

Medio mei, juli of augustus was het riet en biezen hakken en in september werd het staartkroos (waterplanten e.d.) uit de sloot gehaald voor een goede afwatering via de sloten. Er werd dan riet-, biezen- en krooschouw gehouden door de heemraad of hoofdingelanden, onder toezicht van de dijkgraaf die regelend optrad. De krooschouw was de hoofdschouw. Het kroos werd later weer door de boer met

een driewielde kar naar huis gereden, ter bedekking van de voederbieten, om in de winter bevriezing tegen te gaan. In de vroege herfst werden de aardappelen voor eigengebruik geroid en daarna de voederbieten.

Wintertijd

Wanneer het weer slecht werd in de maand november werden de melkkoeien op stal gezet en het jongvee wat later. In de wintermaanden was het "greppelen" voor afvoer van het water, mest en molslopen omweid slechten, zoden hakken, bomen snoeien, de zware boomscheuten van de knotwilgen met een boombeitel eraf slaan. De takken opmaken en deze takkenbossen optasten om later te gebruiken onder in de hooiberg, of te benutten voor de vuurhaard op de deel voor het verwarmen van wei-, water- en melk voor de kalveren, om melkgerie schoon te maken en om de kaasmelk op temperatuur te brengen. Dan hout zagen en hakken voor de huiskamerkachel. Om nog even op de maand november terug te komen, dan is het slachtmaand. Dan werd bij de meeste boeren een varken van plm. 200 kg. in de nabij gelegen schuur geslacht. Er werd bloedworst gemaakt, karbonades en klui-ven voor de snert afgehouden en het

Idyllisch beeld van de hooitijd een eeuw geleden

spek, vlees, voor- en achterhammen gezouten en gepekeld en later in de schoorsteen gehangen om te worden gerookt. Dit bevorderde de houdbaarheid en voorzag in een fijnere smaak. Dan at je de hele winter lekker en de slager had men weinig of niet nodig.

In december en januari werden de meeste koeien droog gezet, om na ongeveer 8 weken een kalf te werpen. Dan deed het boerengezegde opgeld: "Wanneer de pas geboren kalveren schreeuwen, dan is de boer op z'n armst !" Want op 25 december is het "kersttoid houwen" geweest, n.l. de huur afdragen aan de verpachter, eventueel rente en aflossing betalen aan de geldschietters, bank, etc. Dan volgden twee maanden met lage inkomsten door de geringe melkopbrengst maar de onkosten gingen gewoon door.

Omstreeks 1900 waren de vleesprijzen laag en dit had soms zoveel kan financiële consequenties dat het soms moeilijk was om aan de verplichtingen te voldoen. Zo weet ik dat mijn grootvader met de boerenwagen met hekken er op, bespannen met twee paarden, in de herfst eens met vette kalveren door Heerhugowaard naar Amsterdam reed. De ene dag heen en de andere dag terug, om één of twee gulden méér voor een kalf te ontvangen.

In de maanden februari, maart en april kreeg de boer weinig nachtrust, evenals de knecht: drie à viermaal in de nacht uit bed. Soms was het de hele nacht waken bij een zeug die biggen moest, een schaap dat moest "ônen" (lammeren kon krijgen) en een koe kon kalven en heeft dan meestal hulp nodig. Maar vooral om te zorgen dat de beesten levend ter wereld komen, want al wat niet levensvatbaar is en later hulp nodig heeft is een schadepost voor de boer. Het gebeurde wel eens dat

1.
Walakker
Stuk bouwland tegen
een slootkant gelegen

2.
In de kop van Noord-
Holland werd de
Schagense snees ge-
bruikt die een opper-
vlak had van 232 m²

bij het afkalven van een koe een geboren kalf dood ging. Wanneer het gezond geboren was, werd het geslacht. Voor een gedeelte werd er gehakt van gemaakt en de rest ging "de pot in". De eerste melk van de afgekalfde koe was voor het kalf en eventueel voor de koe zelf daar deze melk, biestmelk, niet geschikt is voor levering aan de fabriek. De tweede dag gebruikte men de melk ook wel om "biestpankoek" te bakken, lekker en mals van smaak, en wat geel van kleur. En zo komen wij weer bij het volgend voorjaar aan, wanneer de koeien de wei weer ingaan.....

De nieuwe tijd

Toen harkmachines en hooischudders in de handel kwamen en het handwerk eigenlijk te veel tijd kostte, werd door baas Jan Ursem twee jaar een schudder en zo'n harkmachine gehuurd van P. Wonder, die toen woonde op het veehouderijbedrijf van de familie Kuiper aan de Middenweg 433. In de dertiger jaren werd er gesproken over "het bos van Wonder". Dit was met een oppervlakte van 2.10 hectare het laatste stuk bos in de Heerhugowaard. Nadien werd door Jan Ursem zelf een hooischudder en een hooiharkmachine aangeschaft, en later ook een maaimachine.

Eigen "spultje"

Simon Borst zijn loon was elk jaar met een gulden omhoog gegaan. Toen hij op 10 mei 1918 huwde, 26 jaar oud, verdiende hij netto fl. 13,- in de week met vrije huishuur en één kop boter (½ kilo). Via "kleingrondbezit" werd het mogelijk een eigen "spultje" te kopen. Dat ging via een commissie van de gemeente die bekeek of je een betrouwbaar en ijverig persoon was. Zo ja, dan werd een lening door de gemeente beschikbaar gesteld. Hij kocht een huisje van 6 bij 6½ meter met een tuin van 13 are groot en een klein schuurtje voor de prijs van fl. 2000,-. De gemeente gaf hiervoor een lening van fl.1800,- en fl. 200,- moest met eigen geld betaald worden. De lening werd afgelost in 20 jaar met 2 gulden in de week.

Maar toen in de crisisjaren de aardappelen en kool niet meer opleverden dan 0,60 cent per 100 kilo, viel het toch zwaar zelfs dit geringe bedrag op te brengen. Later wist hij vlak achter zijn huis nóg nog een stuk grond te kopen voor fl. 2000,-. (Het was een walakker¹ van 25 snees² voor fl.80,- per snees). Toen moest er nog een schuur komen, bestemd om in de winter kool en groente in op te slaan. Niet té groot gebouwd en van hout want een stenen schuur zat er voor een kleine onbemiddelde tuinder niet in. Door geld te lenen was het mogelijk in de winter een paar koeien op stal te zetten. Door de Veenhuizerweg voor weinig geld te kunnen pachten in de zomer kon hij, met afvalgroente erbij, het daar gewonnen hooi goed gebruiken voor zijn koeien. De melk en boter had je zo zelf en van de geleverde melk aan de fabriek had je nog wat extra inkomsten. Weer later kon hij in de zomer een paar koeien aanhouden op het stukje land achter zijn huis. In de crisisjaren (1930 -1940) bestond de mogelijkheid als zelfstandige in de baggerregeling te gaan, wat met een gezin van negen kinderen wél uitkomst bracht. Dan moest je bij een tuinder van 's morgens zeven uur tot één uur in de middag sloot- en baggerwerk verrichten tegen f 13,- per week plus wat goedkope boter. In de dertiger jaren werd het bedrijfje nog uitgebreid door 2.50 bunder tuingrond te huren. In het begin van de veertiger jaren toen de kinderen wat groter werden, begon het iets beter te worden maar de zorgen bleven.

Toen Simon Borst 65 jaar werd en AOW ontving heeft hij zijn tuingrond van om en nabij 3 bunder aan zijn zoon overgedaan maar bleef tot zijn tachtigste jaar nog op het bedrijfje meewerken wanneer dat nodig was, want stil zitten was er niet bij. In 1971 is hij naar 't Huis ter Kimme gegaan, waar hij na 67 jaar werken, goed gezond, blij van geest en bar tevreden nog jaren van een welverdiende rust heeft kunnen genieten.

Bijna uitgestorven ambachten

GROF- EN HOEFSMEDEN IN DE WAARD

Tekst en beeld: Henk Komen

Het lijkt lang geleden, maar dat is het niet. Tot 1960 was Heerhugowaard een overwegend agrarische gemeenschap. Bijna iedereen verdiende zijn brood met een gemengd bedrijfe, een tuinderij, hield wat vee of had een beroep dat iets met de landbouw te maken had. Natuurlijk waren er uitzonderingen, zoals de onderwijzer en de chirurgijn. De onderwijzer was er al in de 17e eeuw, want de eerste school dateert van 1642.¹ Die stond aan de Middenweg in het oude centrum bij de huidige kruising met de Raadhuisstraat. Meer dan drie eeuwen kende de Waard een overwegend boerenbevolking en woonde vrijwel iedereen in een stolpboerderij. Nu is dat de enkeling. Er is sinds 1960 veel veranderd. In 1810 telde Heerhugowaard 632 inwoners en ze waren bijna allemaal landman, zoals dat beroep vroeger heette. Boer als beroep raakte pas in de twintigste eeuw ingeburgerd. Onder die Waarders uit 1810 bevonden zich 2 tappers, 2 herbergiers, 1 bakker, 1 hoefsmid, 1 kleermaker en 26 molenaars.² Dit laatste aantal was hoog, want Heerhugowaard telde veel molens.

Als we dit vergelijken met 1960 dan zien we dat nog maar 40% werkzaam is in de landbouw. De rest werkt in de bouw, industrie, handel en verkeer en de dienstensector. Daarna gaat het snel bergafwaarts met het aantal landlieden. Van de 10.225 inwoners die Heerhugowaard in 1968 telde, waren er nog maar 130 veehouders, 221 tuinbouwers, 6 pluimveehouders, 4 varkenshouders, 5 fruitkwekers, 7 bloembollenkwekers en 1 nertsfokker.³ Heerhugowaard telt nu vijf keer zoveel inwoners en hoeveel zullen daarvan nog werkzaam zijn als veehouder of tuinder? Aanzienlijk minder dan de hierboven genoemde aan-

tallen. Heerhugowaard is geen agrarische gemeenschap meer. Bestond de bebouwing in de Waard tot 1900 voor 95% uit stolpboerderijen, nu overheerst het aantal burgerwoningen en maken de stolpen daar nog geen 1% deel van uit. En hoe ging het met de overige oude beroepen? De twee tappers en twee herbergiers? Ze zijn er nog wel, maar we noemen ze nu horeca-exploitanten. De bakker is er ook nog, maar de kleermaker, de molenaar en de hoefsmid zijn verdwenen.

Van die oude beroepen was de hoefsmid wel een van de belangrijkste. Een gemeenschap kon niet zonder. Men noemde zich grof-, of hoefsmid, of gewoon smid. Ze waren belangrijk voor het beslaan van paarden, de enige trekkracht indertijd, totdat de mechanisatie van na de oorlog het paard van de akker verdreef. Behalve een hoefijzer was er ook altijd wel iets te smeden voor de grofsmid, zoals metalen banden om wielen, ploegen en ander gereedschap. Die ene hoefsmid uit 1810 was die op Middenweg 49. In 1733 zat daar Claes Smit. Hij zal zijn achternaam wel ontleend hebben aan zijn beroep. Opmerkelijk is dat toen naast de smederij een pand stond dat wagenmakershuys werd genoemd. Claes Smit had dus behalve een smederij ook een wagenmakerij.⁴ Niet elke smid combineerde die twee. Zo zat er aan het

Al vanaf 1649 was op Verlaat 40 een smederij gevestigd. Frans Tauber was er een bekende Smid. Later kwam hier G. Ens. Het linkerdeel van het pand op de foto uit 1990 was de smederij. Inmiddels staat hier nieuwbouw.

Verlaat al heel vroeg een hoefsmid op Verlaat 40. In 1649 kreeg hij van het polderbestuur toestemming om een travalje te bouwen.⁵ Een travalje is een houten raamwerk waarin de hoefsmid het paard vastzet dat hij beslaan wil. Indertijd was Frans Tauber (1851-1935) er hoefsmid. Daarna was G. Ens de bewoner. Het pand is nog niet zo lang geleden gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

De vroegere smederij van Rentenaar in Veenhuizen

Het Verlaat had behalve een smid ook een aparte wagenmakerij. Die zat in de stolpboerderij Verlaat 5. Zijn naam was Evert van der Berg en na zijn overlijden in 1834 nam Evert Iedenburg uit Opmeer zijn wagenmakerij over. Verlaat 5 bleef tot 1874 een wagenmakerij. Toen kwam Pieter Slotemaker, maar hij was timmerman. Later kennen we dit pand als de winkel van Klaas Krap (-1957).⁶ Dan was er natuurlijk ook een smederij in Veenhuizen aan de Kerkweg. Daar zat op nummer 34 rond 1900 grofsmid Daniël Strengman (1838-1916) en zijn vrouw Aaltje Lindeboom (1843-

1915). Zij kwamen in 1880 vanuit Hoorn naar Veenhuizen. In 1912 verkocht hij zijn smederij aan Aris Rentenaar (1888-1975). Een wagenmakerij is het echter nooit geworden. In het centrum van Heerhugowaard was meer behoefte aan een wagenmakerij. Er hebben er verschillende gezeten. Vanaf omstreeks 1850 schakelde men in Heerhugowaard over van veeteelt naar tuinbouw. Een veeboer had gemiddeld zo'n vijftien tot twintig hectare weiland en er waren er die meer dan veertig bunder hadden. De veeteelt gaf aan weinig mensen werk.

Een tuinbouwer kocht echter niet meer land dan hij met zijn schop kon ompspitten. Een groot areaal aan weiland werd gescheurd en verkocht aan kleine tuinbouwbedrijfjes. Zo kon het land in Heerhugowaard aan veel meer mensen werk geven. Vanaf 1850 begon het aantal inwoners in de Waard dan ook snel te stijgen en de behoefte aan smederijen en wagenmakerijen nam daarmee toe.

De wagenmakerij van Jacob Met op een foto uit plm. 1900. Geheel links de smederij/wagenmakerij. In het midden de woning van de familie Met en rechts het rijtuigenmagazijn. De kinderen zijn Jan en Corrie Met.

De bekendste is die van Middenweg 49 van Claes Smit. In 1810 kocht de uit Nieuwe Niedorp afkomstige grof- en hoefsmid Jan Met (-1836), gehuwd met Trijntje Langedijk (-1859) zijn boerenhuis ingericht als smederij. In 1841 verbrandde de smederij. Jan bouwde er een nieuwe stolpboerderij met een smederij en zuidelijk ervan een wagenmakerij. Zijn kleinzoon, Jacob Met (1863-1932), werd een bekende Heerhugowaarder. Zijn wagenmakerij liep goed, want in 1921 had hij volgens de belastingopgave in dat jaar met f 16.200 het hoogste inkomen in de Waard. Als we dit vergelijken met burgemeester Wiebe van Slooten, ook niet de eerste de beste, valt zijn inkomen wel erg op. Wiebe moest het doen met f 8.248. De meeste Waarders zaten op een gemiddeld jaarinkomen van f 300 tot f 400. Jacob Met was dan ook niet zomaar een smid en wagenmaker. Eigenlijk was hij helemaal geen smid. Wel rijtuigmaker. Hij was vooruitstrevend en ging met zijn tijd mee. Geleidelijk ging hij over op het maken van auto's, want hij voorzag dat er spoedig een tijd kwam waarin men geen wagenmakerij meer nodig had. Hij bestelde het kale chassis met een T-Ford motor bij de Ford-fabrieken in Amerika en bouwde daarop voor zijn klanten zelf een carrosserie, geheel naar de wens van de opdrachtgever. Kom daar nu nog maar eens om. Hij leverde prachtige auto's af en het lakwerk kwam van de schilder G. Dirkmaat, even verder aan de Middenweg.

Op deze foto uit omstreeks 1920 zien we de Middenweg met rechts de afslag over de brug naar de Donkereweg. Rechts staat Frederik Mammen met zijn dochter voor de door hem gebouwde wagenmakerij Middenweg 480. In dit pand zit nu Snoek motorhandel

Uiteindelijk bouwde Jacob Met personenwagens, bedrijfswagens, ziekenwagens en bestelauto's. In de jaren twintig van de vorige eeuw werd Heerhugowaard te klein voor hem en in 1924 verplaatste hij zijn bedrijf naar Alkmaar.⁷

Jacob Met was niet de enige smid die een wagenmakerij had. Op de hoek van de Stationsweg met de Middenweg zat Jan Oosterwijk (1876-). In 1903 kwam hij uit Amsterdam naar de Waard. Hij was in dat jaar getrouwd met Trijntje Huiberts (1876-1915) uit Alkmaar. Ze begonnen aan de Stationsweg een smederij en Jan stapte al snel over op het maken van wagens en rijtuigen. Jan kon natuurlijk niet op tegen Jacob Met, maar slecht deed hij het toch ook niet als we zijn inkomen uit 1921 bekijken. Hij zat met f 1.060 toch ver boven het gemiddelde. Een gewone hoefsmid zat toen hoogstens op f 600. Maar een blijver was hij niet. Hij hertrouwde in 1920 met Dirkje van Ameide en vertrok in 1921 naar Nieuwer Amstel.⁸ Op de plaats van zijn wagenmakerij kwam de woninginrichting en stoffeerderij van P. Glas.

In De Noord heeft ook een wagenmakerij gezeten. Frederik Mammen (1879-) kwam in 1903 naar Heerhugowaard waar hij trouwde met de in Heerhugowaard geboren Trijntje Kuileman (1883-). Zij vestigden zich in een pand tegenover de kerk in De Noord, welke naast de boerderij Harlingen, Middenweg 560 stond (waarin de Boerenleenbank zat). Frederik begon er een wagenmakerij. In 1913 verhuisde hij naar de hoek Middenweg met de Donkereweg en bouwde daar een nieuwe wagenmakerij. In het pand dat hij achterliet kwam het café van Bloothoofd, later van Veldman. In 1921 vertrok Mammen naar Zuid-Scharwoude. Zijn wagenmakerij bij de Donkereweg ging naar H. Disselhorst. Nu zit daar de motorhandel van Jaap Snoek.

Aan de Middenweg voorbij de Dionysiuskerk, ongeveer ter hoogte van waar nu Kamp zit met de Multimate

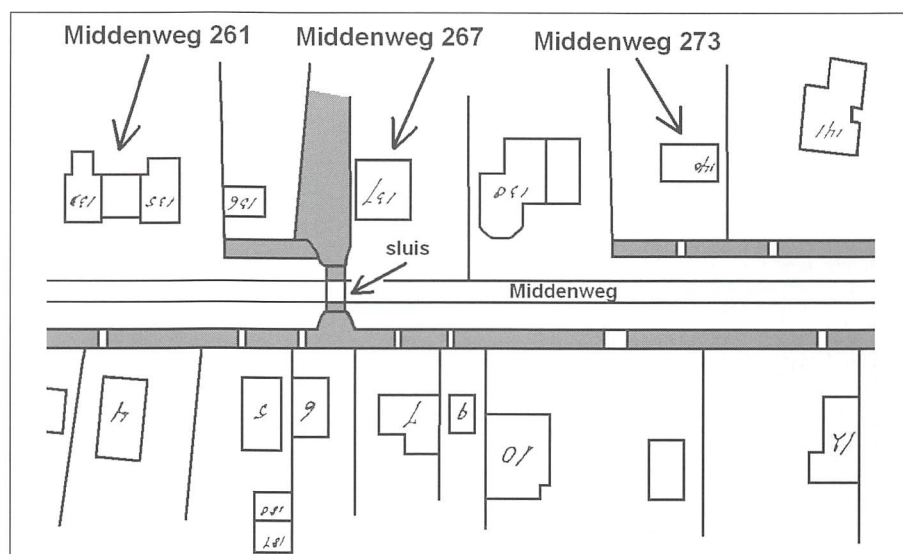
Jacob Masclé voor zijn wagenmakerij Middenweg 269 omstreeks 1900. V.l.n.r.: dochter Geertje, moeder Johanna Strooker, zoon Abraham met bokkenwagen en vader Jacob.

Bouwmarkt, zat nog een wagenmakerij. Die van Jacob Masclé (1852-). Hij was geboren in Sluis in Zeeland en als smid naar Heerhugowaard gekomen waar hij knecht werd bij Jacob Met. Daar zal hij het vak van wagenmaker hebben geleerd. Hij trouwde met Johanna Strooker (1859-) uit Heerhugowaard. Ze kregen twee kinderen, Geertje (1885-) en Abraham (1889-). In 1882 was de vraag naar houten boerenwagens en rijtuigjes blijkbaar zo groot dat Masclé voor zichzelf durfde te beginnen. En dat nog wel in de eerste ja-

ren van de grote landbouwcrisis. Hij bouwde de woning met aangebouwde wagenmakerij Middenweg 269. Dat is even zuidelijk van de Van Foreeststraat. Op de foto van Jacob Masclé voor zijn wagenmakerij zien we dat het pand een schuin raam had. Indertijd betaalde men onroerendgoedbelasting naar het aantal ramen aan de voorkant van de woning. Een schuin raam gaf wel licht, maar telde niet mee in de belasting. Masclé bleef er tot 1912 en vertrok toen met zijn gezin naar Heiloo.⁹

De Middenweg even noordelijk van de afslag Van Veenweg. Tussen de panden Middenweg 267 en Middenweg 273 lag de wagenmakerij van Masclé, later van loodgieter Burger. Alleen de panden Middenweg 261 en 273 staan er nog. Daartussen staat nu nieuwbouw en de afslag Van Foreeststraat. De sluis en de sloten zijn er niet meer. Situatie omstreeks 1930, getekend naar kadasterkaart.

Eén van de opvolgers van Jacob Masclé. Is dit Okkerman of Burger?

De uit Oude Niedorp afkomstige Adriaan Duinker (1878-1963) nam het pand van hem over, maar niet de wagenmakerij. Duinker was namelijk melkrijder voor de melkfabriek Excelsior. In 1916 vertrok hij naar het Verlaat.¹⁰ Zijn opvolger aan Middenweg 269 was de hoefsmid Marinus Okkerman (1893-) uit Laag Nieuwkoop en zijn vrouw Johanna Verburg (1895-) uit Breukelen. Voor ze naar de Waard kwamen, woonden ze in Kockengen en daar

gingen ze weer naar toe in 1922. Heerhugowaard had hen mogelijk niet gebracht wat ze ervan verwacht hadden. Smid Gerardus Burger (1894-) en zijn vrouw Everarda Fakkeldij (1895-) kwamen in dat jaar uit Velsen naar Middenweg 269.¹¹ Zij maakten de tijd mee dat door het opkomen van de auto's er geen werk meer was voor een wagenmaker. Een smid kon zijn brood nog wel een beetje verdienen tot na de oorlog. Toen was ook voor hem geen plaats meer. Veel smeden stapten over op ander werk, zoals fietsenmaker en Burger begon al voor de

oorlog een loodgietersbedrijf. De wagenmakerij staat er niet meer. Van het hele buurtje daar is weinig meer over. Alleen de rentenierswoning van indertijd de weduwe Kamp en later J. Rensen, welke indertijd naast de wagenmakerij van Masclé, later Burger, stond, herinnert nog aan dit Waardse verleden.

Bronnen:
 1 Schilstra, J.J. (1981). *De Heerhugowaard*, p.33.
 2 Zie boven, p.102.
 3 Geg. gemeente Heerhugowaard.
 4 RAA, PA HHW, inv.nr. 154. *Verponding 1733*.
 5 Schilstra, J.J. (1981). *De Heerhugowaard*, p.33.
 6 Komen, H.E. (2011). *Stolpboerderijen in HHW*, dl.3.
 7 Zie boven, deel 1, p.159.
 8 RAA, oude bevolk.register HHWaard.
 9 Zie boven.
 10 Zie boven.
 11 Zie boven.

De huidige situatie aan de Middenweg met rechts de rentenierswoning Middenweg 273 van voorheen de weduwe Kamp. Ongeveer op de plaats van het pand MyCom stond de wagenmakerij van Masclé en zijn opvolgers. In het huidige pand was later loodgietersbedrijf Burger gevestigd. Van dit buurtje herinnert alleen de rentenierswoning nog aan het verleden.

STRAATNAMEN IN DE HEEMRADENWIJK

Tekst: Petra Cevat

41.

In de jaren 70 van de 20e eeuw behoorde Heerhugowaard tot een van de snelst groeiende gemeentes van Nederland. Verschillende nieuwe wijken ontstonden, waaronder ook de Heemradenwijk.

Wie waren deze heren die wij van de straatnamen kennen en wat is hun connectie met Heerhugowaard? Hiervoor doen wij een stap terug in de geschiedenis van het ontstaan van de polder. Door in te gaan op de bedijking van de Heerhuygenwaard komen wij meer te weten over enkelen van hen.

Jonkheer Floris van Teylingen, burgemeester van Alkmaar en de stadssecretaris van Alkmaar, mr. Nanning van Foreest, vatten het plan op om de Heerhugowaard te bedijken.

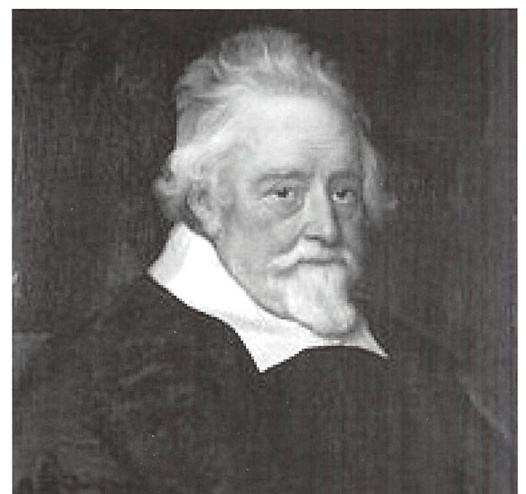
In het begin van de 17e eeuw kon men - na de oorlog met Spanje - de steden weer zien opbloeien. Hierdoor werden steeds meer mensen van agrarische producten afhankelijk en had men te weinig landbouwgrond om ze te kunnen voeden. Tevens wilde men bewoners niet naar het buitenland (Duitsland) laten vertrekken om daar te werken terwijl ze liever in Nederland wilden blijven. De hoge heren hadden door handel en kaapvaart rijkdommen opgebouwd en men had geen andere mogelijkheid om het geld te beleggen, behalve in landbouwgronden. In 1612 was de Beemster bedijkt en kon men behoorlijk profiteren van de grond. Men speculeerde dus op hetzelfde succes met de aanleg van de Heerhuygenwaard. De belangrijkste reden om te investeren was dus om in één klap veel te verdienen!!

De aanvraag voor een bedijking moest naar de Raad van State en de Rekenkamer gezonden worden ter goedkeuring. Voor de toestemming van deze organen had men dus mensen nodig die mee wilden betalen aan de nieuwe bedijking en hun invloed bij de verschillende instanties geldig konden maken. De beraming voor de nieuwe polder bedroeg ca. 600.000 gulden.

Op 9 april 1624 werd door de koopman Hans van Loon een aanvraag ingediend voor een octrooi ter bedijking. Een jaar

later, in april 1625 werd dit octrooi inderdaad verleend. Om dit te bereiken had men verschillende invloedrijke mensen bereid gevonden het project te ondertekenen en er aan mee te willen betalen; onder andere twee leden van het Ridderschap, een lid van de Staten-Generaal, twee burgemeesters van Amsterdam, een secretaris van Alkmaar, een president van de Hoge Raad, een lid van de Raad van State, een burgemeester en een Schepen van Alkmaar, twee adellijke heren (behorend tot het Hollandse Ridderschap), een koopman en een Rekenmeester van Holland en Westfriesland.

Dit noemt men - zoals wij nog zullen zien - een geweldig staaltje "netwerken".

Rechts de twee initiatiefnemers voor de drooglegging van de Heerhuygenwaard, Jonkheer Floris van Teylingen (boven) en mr. Nanning van Foreest

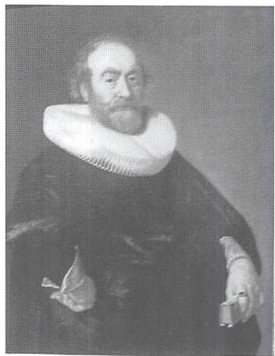

Hans van Loon

Hans van Loon

Het was waarschijnlijk geen toeval dat het octrooi door Hans van Loon werd aangeboden. Hij was de enige zonder een politiek ambt en zou door de Raad van State en de Rekenkamer als onpartijdig beschouwd kunnen worden.

Hans van Loon (1577-1658) was een bewindvoerder van de VOC. Hij trouwde met Anna van Ruychaver, geboren in Haarlem en dochter van een burgemeester en rijke handelaar in buskruit. Hij woonde in Amsterdam en was actief bij aankopen van VOC aandelen. Zijn vermogen werd in 1631 op 115.000 gulden aangeslagen. Drie van zijn zonen waren hoofd- ingeland van de Heerhuygenwaard. Een andere zoon, Pieter, was getrouwd met de dochter van de eerste Heerhugowaardse dijkgraaf, Adriaan van Veen. Adriaan van Veen zelf was getrouwd met een zuster van Nanning van Forest.

Andries Bicker

Nanning van Forest

Nanning van Forest (1578-1668) was lid van de vroedschap en secretaris van Alkmaar en werd later rekenmeester en raadsheer van de Rekenkamer der Domeinen in Holland.

Hij trouwde met Machteld van Sonneveld, dochter van de thesaurier van Alkmaar. Nanning werd een toegevoegd bedijker van de Beemster, was tussen 1627 en 1637 penningmeester van de Heerhuygenwaard en hoofd- in geland van 1626 tot 1668.

Voorts was hij rentmeester van het college van de Uitwaterende sluizen van Kennemerland en Westfriesland.

In 1666 behoorde hij met Johan de Wit tot de educatiecommissie van prins Willem III van Oranje-Nassau.

Floris van Teylingen

Floris van Teylingen (1577-1624) was als jonker geboren. Hij was meerdere malen burgemeester van Alkmaar en gecommitteerde van Holland in de Staten Generaal. Hij was sinds 1601 getrouwd met Adriaan van Egmond van Nijenburg. Deze had tijdens haar huwelijk een relatie met Frederik van Nassau, Prins van Oranje en stadhou-

der van Holland. Hij was een neef van Nicolaes Cromhout. Van Teylingen kon het octrooi van 1624 niet meer ondertekenen omdat hij van tevoren was overleden.

Andries Bicker

Andries Bicker (1586-1652) was burgemeester van Amsterdam (1627). Van rijke afkomst handelde hij zelf in bont, afkomstig uit Alaska, wat toen nog aan Rusland toebehoorde. Tevens was hij bewindvoerder van de VOC, gedeputeerde van de Staten-Generaal en kolonel bij de Schutterij. Hij bemiddelde de vrede tussen Zweden en Polen en sloot nieuwe handelscontracten voor de Oostzee af. Later bemiddelde hij samen met Johan de Wit ook nog bij een vrede tussen Denemarken en Zweden. Hij was vanaf 1626 tot aan zijn dood hoofd- ingeland van het polderbestuur.

Johan van Duvendoerde

Johan van Duvendoerde Wassenaer (1577-1645) was luitenant-admiraal bij de Nederlandse vloot en een adellijke en rijke burger van Den Haag. Tijdens de Slag bij het Kanaal vernietigde hij een Spaanse galeienvloot.

Tevens was hij lid van de Raad van State, hoogheemraad van het Hoogheemraadschap van Rijnland, curator van de Leidse Universiteit en stadhouders- en registermeester van de Lenen van Holland.

Frans Hendricksz. Oetgens

Frans Hendricksz. Oetgens (1588-1625) was in Amsterdam meester-metselaar, lid van de vroedschap, schep en fabrieksmeester. Hij was tevens regent van het burgerweeshuis, bewindsheer van de VOC en tien keer burgemeester van Amsterdam. In deze tijd organiseerde hij ook het Amsterdamse bouwbedrijf. Men noemt hem ook de ontwerper van de Amsterdamse grachtengordel. Zo was Oetgens betrokken bij de bouw van de Zuiderkerk, de beurs en het Rokin.

Ook zijn zoon was meerdere malen burgemeester van Amsterdam.

Godart van Reede

Godart van Reede (1591? - 1641) was heer van Kortenhoef, Horstweerd, Vreeland, Nederhorst en Overmeer. Hij behoorde tot het Ridderschap van Utrecht, was Gedeputeerde van de Staten Generaal, Stadhouders van het Stichtsche leen te Utrecht. Hij werkte mee aan het waterbeleid van Utrecht. Hij wordt door het Gewest Utrecht naar de onderhandelingen voor de Vrede van Münster gestuurd, maar is tegen het besluit. Pas op zijn sterfbed tekent hij. Hij was sinds 1617 getrouwd met de zuster van Jacob Oem van Wijngaerden.

Nicolaes Cromhout

President van het Hof van Holland, het hoogste gerechtshof. Was getrouwd met Abigail Fagel. Hij was medebedijker van de Zijpe, de Beemster en de Diepsmeer.

Johan Basius

Johan Basius (1603-1646) is tijdelijk samen met Nanning van Foreest en Jacob van Wijngaerden Rekenmeester van Holland en West-Friesland. En Heer van Harencarspel. Hij was medebedijker van de Beemster.

Paulus van Asperen

Burgemeester van Amsterdam, sinds 1613 lid van het Hof van Holland

Jacob van Wijngaerden

Jacob van Wijngaerden, was Heer van Benthuyzen, ambachtsheer van Soetermeer en Segwaert en lid van het Ridderschap.

De Compagnie

Uit een briefwisseling tussen burgemeester van Teylingen en secretaris van Foreest wordt gedeeltelijk duidelijk waarom de diverse heren werden uitgenodigd om deel uit te maken van de "Compagnie". Hans van Loon en Jacob van Wijngaerden werden uitgenodigd omdat zij het nodige geld in huis hadden. Men was haast gedwongen om de heren van Wijngaerden en van Duvenvoorde mede te betrekken, omdat zij tot de heren van Schagen behoorden en hun land aan de nieuwe polder zou grenzen. Tevens waren zij leden van het Ridderschap met invloed in de Staten Generaal.

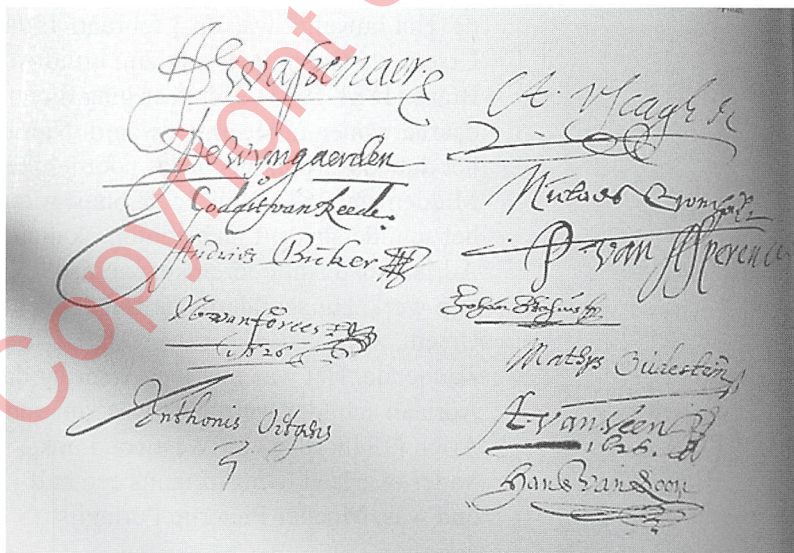
Nicolaes Cromhout is de heren bekend door de drooglegging van de Beemster. Omdat de grote steden zitting en stemrecht in de Raad van State hebben, werden de burgemeesters van Amsterdam; van Asperen, Oetgens, Bicker en de invloedrijke Nicolaes Cromhout als President van het Hof van Holland gevraagd om deel te nemen.

Johan Basius was president van de Rekenkamer en zijn invloed dus erg groot bij een stemming over de nieuwe polder.

En zoals al is duidelijk gemaakt - men kende elkaar, profiteerde van de posities en had met de meeste participanten vriendschappelijke c.q. familiebanden. Al met al werd het zoals bekend geen geweldig resultaat; de grond bleek weinig vruchtbaar en veel winst viel er niet te behalen.

Bronnen:

- J.J. Schilstra: De geschiedenis van de Heerhuygenwaert
- H.E. van Gelder: De bedijking van de Heerhugowaard
- Poldermuseum: Waardige heren

SCHILDERSBEDRIJF BREED 100 JAAR

Tekst: Ed Dekker Foto's: familie Breed

Met de vierde generatie aan het roer viert Schildersbedrijf Breed in 2012 het 100-jarig bestaan. Overgrootvader Adrianus Breed vestigde zich in 1904, bij zijn huwelijk, in Heerhugowaard. Al direct begon hij toen met schilderen. De eerste jaren slachtte hij ook schapen, als extra inkomsten. Over deze eerste periode is in de familie niet veel bekend. Pas vanaf 1912 zal de grondlegger van de jubilerende onderneming volledig verder zijn gegaan met een volwaardig eigen schildersbedrijf.

Breed Schilderwerken verhuisde in 1978 van de Middenweg 286 naar Industriestraat 2. Wie op zoek is naar *'ambachtelijk vakmanschap met moderne technieken'* kan terecht op bedrijventerrein Zandhorst. Op de vertrouwde plek in het oude centrum is de verfwinkel die oorspronkelijk behoorde bij het schildersbedrijf onder de naam Breed Interieur uitgegroeid tot een Decorette-showroom met een compleet woonassortiment. Met als leidraad *'helder en eenvoudig'*.

Voor de drie broers Ad (geboren in 1938), Jan (1940) en Co (1948) - de derde generatie - staat opa Adrianus Breed (1875-1961) bekend als een grote, statige man. Met een snor. Maar vooral als iemand met durf en ondernemingsgeest. Hij keek verder dan Heerhugowaard, honderd jaar geleden een boerendorp met diverse plaatselijke schilders.

Een van de oudste foto's van woonhuis en schilderswerkplaats. Adrianus Breed kocht in mei 1906 het perceel als bouwterrein aan en liet dit pand zetten. Volgens de koopovereenkomst moest het huis zeven meter verwijderd staan van de sloot langs de Middenweg.

Adrianus Breed had geen bank achter zich, maar kreeg toch na verloop van tijd schilderwerk in het hele land. Hij verwierf grote klussen her en der in Nederland. Zoals stations, bruggen, scholen en woningbouwprojecten. NS en Rijkswaterstaat waren belangrijke opdrachtgevers. Geen wonder dat zijn zoon en opvolger André (1908-1973) zich *'aannemer van schilderwerken'* noemde.

Dubbel woonhuis

Dat opa lef had, bewijzen de archieven. Aanvullend onderzoek voor dit artikel in de oude leggers van het Kadaster bevestigt dat Adrianus Breed zeer ondernemend was. Op 28-jarige leeftijd kocht hij een dubbel woonhuis in Heerhugowaard. Hij woonde toen nog in Westwoud, zijn geboorteplaats. Op 6 januari 1904 werd hij eigenaar van Middenweg 124 en 126. Metselaar Maarten de Vries kreeg er f 850 voor.

Bij deze ene aankoop zou het niet blijven. Adrianus Breed roerde zich in latere jaren flink op de Heerhugowaardse markt van onroerend goed en ontpopte zich tot een projectontwikkelaar in het klein. Van meer dan tien woonhuizen is hij eigenaar geweest.

Het dubbel woonhuis Middenweg 124-126 staat nog steeds in zijn - nagenoeg - oorspronkelijke vorm. Deze koop gebeurde een maand voordat Adrianus Breed trouwde. Het huwelijk was op 3 februari 1904 in Ursem, de woonplaats van zijn bruid Antje Braas (1881-1953). Het paar ging direct daarna wonen in Heerhugowaard. Niet in het dubbele woonhuis, maar noordelijker, Middenweg 264a. Vlak in de buurt waar het schildersbedrijf zich zou ontplooiën. Adriaan had Antje leren kennen dankzij zijn werk. Hij schilderde de Bavokerk van Ursem, zij was daar kerkwerkster. Zodoende. Het was niet merkwaardig dat Adriaan schilder werd. Dat was zijn vader Ariën (1848-1875) uit Westwoud ook. Vader overleed toen Adrianus een half jaar oud was. Moeder Pietertje Portegijs

Adrianus Breed (links) met een groep schilders bij de keet op een werk. Adrianus (1875-1961) is de grondlegger van Schildersbedrijf Breed. Hij vestigde zich in 1904 in Heerhugowaard. Ook twee zoons staan op de foto. Vierde van links Jaap, vijfde van links Adriaan. De foto dateert van rond 1925.

Woonhuis met werkplaats én vier nieuwe woningen er achter. Adrianus Breed liet dit huizenblok bouwen in 1931. Het adres is nu Frans Halsstraat.

(1850-1919) hertrouwde met Aris van Ammers (1853-1925), eveneens schilder.

Krengenslager

Als kind ventte Adrianus 's winters in Westwoud vlees uit met de hondenkar. Stiefvader Aris van Ammers was ook krengenslager. Hij slachtte doodgeboren kalveren en verdronken schapen. Op eigen benen in Heerhugowaard slachtte Adrianus ook schapen. Dat deed hij op zolder, waar een hakblok stond.

De eerste jaren in Heerhugowaard waren moeilijk, weet de familie. „Opa is wel eens lopend naar Ursem gegaan voor een paar centen van schoonmoeder. Het was een schande om een knoop in de kerkenzak te doen.”

Moeilijk of niet, Adrianus ging voortva-

rend te werk. In 1906 noemde hij zich 'meesterschilder'. Dat blijkt uit een notariële akte. Dit pas ontdekte document levert verrassende informatie op.

Op 9 mei 1906 zette hij zijn handtekening bij notaris H.B. Gottmer te Obdam en daarmee werd hij eigenaar van een perceel grond aan de Middenweg, ter grootte van 17 are en 5 centiare. In de - dus al meer dan 100-jarige! - geschiedenis van Schildersbedrijf Breed is dit een uiterst geldwaardige aankoop. Op dit perceel liet hij snel daarna een huis en schuur bouwen. Dit is Middenweg 286, de plek waar het schildersbedrijf zich sterk zou ontwikkelen.

Het aangekochte perceel staat dan te boek als 'bouwterrein'. Voor de 17 are en 5 centiare ontving Jacob Volkers Klaaszoon, landman te Veenhuizen, een bedrag van f. 716,39. Het bouwterrein was eerder deel van een stuk weiland van 4 hectare, 50 are en 60 centiare dat Jacob Volkers - als zeg maar speculant - had gekocht van Coenraad Ursem, landeigenaar te Obdam. Eerder behoorde het weiland tot de Bickerplaats. Deze nabij gelegen boerderij is gesloopt in 1937. De laatste boer op deze grote stolp was Klaas Kruijer. Op de plek van de Bickerplaats staat nu een woning. Hierin was eerder een zuivelwinkel gevestigd.

André Breed schildert op een dak, samen met een collega. De klus is bijna af. Sigaret in de brand.

Dokter Post

Adrianus Breed had dus voorjaar 1906 een bouwterrein verworven. De koopakte vermeldt twee opmerkelijke voorwaarden.

'Het op het te verkochte te stichten huis moet zeven meter verwijderd staan van de sloot aan den Middenweg'. Met voorts de 'verplichting het huis te stichten als woonhuis en schilderswinkel'. Adrianus wist dus wat hem te doen stond. Zeker weten dat hij daaraan, met al zijn daadkracht, niet zal hebben getwijfeld!

Als nieuwbakken Heerhugowaarder begon Adrianus als dorps schilder. In 1909 kende de gemeenteraad *'het schilderwerk bij dokter Post'* toe aan schilder Breed. De andere vier schilders - Dirkmaat, Schouten, Pascha en Schouten - kregen ieder een van de vier scholen te schilderen. Zo ging dat in die tijd.

Eveneens de Schager Courant meldde in 1915 de uitslag van de aanbesteding van het timmer- en schilderwerk van een nieuw te bouwen boerenwoning aan de Hasselaarsweg. Het schilderwerk was begroot op 194 gulden. Adrianus zat daar zes gulden onder. Hij was niet de laagste. De volledige uitslag van deze aanbesteding luidde: I. de Zijp, Noord-Scharwoude f 235; A. Pelt, Oudkarspel, f 225; D. Nap, Oudkarspel, f 224; M. Zijp, Zuid-Scharwoude f 198; G. Dirkmaat,

Heerhugowaard, f 194; A. Breed, Heerhugowaard, f 189; M. Smit, Zuid-Scharwoude, f 179; P. Kamp, Heerhugowaard, f 165 en G. Modder, Nieuwe Niedorp, f 140.

Ruzie met kerk

Dat Adrianus Breed vanaf de jaren twintig over de dorpsgrenzen keek, had onenigheid met de kerk als aanleiding. Deze ruzie zegt veel over zijn standvastigheid. „En over zijn koppigheid”, lachen zijn kleinkinderen die als ondernemers in zijn voetsporen zouden treden. Door een geschil over de zondagse zitplaats brak hij, autoritair als hij was, met de Dionysiusparochie. Het dorp sprak er schande van. Steeds minder kreeg hij te schilderen in het dorp. Zijn vrouw Antje wilde verhuizen, naar Haarlem, maar Adrianus liet zich niet weggagen. Het lukte hem om een goede naam op te bouwen bij grote opdrachtgevers. Vijf zoons kwamen bij hem in dienst.

Het huwelijk schonk Adrianus en Antje negen kinderen: Adriaan (1905-1964, trouwde met Anne Wester), Jaap (1906-1992, Corrie Koomen), André (1908-1973, Geertje Beerepoot), Vera (1909-1971, Piet Komen), Paulus (1911-1915), Theo (1912-1971, Martha Oud), Vincent (1914-2004, Annie Schouten), Nel (1916-2002, Mart Bruin) en Reina (1919-2004, Jan Konijn). Allen zijn geboren in Heerhugowaard. Vaak werkte Adrianus voor de Nederlandse Spoorwegen. Flinke klussen was het schilderwerk van stations in Amsterdam, Zwolle en Groningen. Zoon Jaap, de op een na oudste, moest al op zijn 18e jaar naar de hoofdstad. Hij moest voor schilders zorgen om het Centraal Station op te knappen. Op de beurs nam Jaap werklieden in dienst.

Het was de tijd van de stoomlocomotieven. De kappen van de staalconstructies waren beroet. Een heel karwei om de kappen schoon te krijgen en in de verf te zetten. Jaap kreeg een rijksdaalder per week, leert het familieboek 'Breed uitgemeten'. Na zijn huwelijk werd dat 30 gulden. Zonen werden het land in gestuurd naar de

grote schilderwerken die Adriaan had aangenomen. Ze verbleven in kosthuizen en keerden eens in de veertien dagen terug naar Heerhugowaard. Vader maakte dan op zondag met hen de aanbestedingen. Jaap heeft ze eens geteld en kwam tot liefst 42 kosthuizen.

Breeds Warenhuis

Oudste zoon Adriaan stapte om gezondheidsredenen uit het schildersvak en begon in 1929 met Breeds Warenhuis, schuin tegenover het ouderlijk huis. Verf werd in die tijd zelf vervaardigd. Verven als loodmenie en zinkwit werden met poeders aangemaakt. Adriaans ogen konden daar niet tegen.

Financieel geholpen door vader opende Adriaan zijn winkel in een gloednieuw pand. Zoon Jos (1948) zette het warenhuis voort tot in 1980.

Vader Adrianus had er flink de wind eronder bij zijn jongens. Zoon Vincent moest zich een keer verstoppen in een kast toen de Arbeidsinspectie controleerde op het bouwwerk. Vincent was nog te jong om te werken. Op zijn 16e moest hij al zelfstandig naar bouwvergaderingen. Als het werk ver van huis was, ging Vincent met de trein. Met de fiets als de klus dichterbij huis was, bijvoorbeeld in Amsterdam.

Een opvallende advertentie verscheen op 6 december 1930 in de Alkmaarsche Courant. *'Aanbesteding', stond er in grote letters, te Heerhugowaard. Het ging om 'het bouwen van vier woningen aan één blok, voor rekening van de heer A. Breed'*. Deze huizen zijn in 1931 gezet aan wat nu de Frans Halsstraat is, direct achter het

Tijd voor een pijpje.
Links André Breed
(1908-1973).

toenmalige woonhuis en de schilderswerkplaats. In dit - verbouwde - rijtje wonen nu kleinzoon Co en zijn vrouw Ineke Bakker. Ook de bouw van de vier huizen is een goed voorbeeld van de ondernemersgeest van Adrianus Breed.

Veelvuldig haalde hij in de jaren dertig de kolommen van de plaatselijke krant. Het ging meestal over aanbestedingen. In april 1931 besteedde de Nederlandse Spoorwegen in Utrecht het *'verven van den metalen bovenbouw van spoorbruggen, draaischijven, weegbruggen, overkappingen enz. voor 1931'* aan. Ingekomen waren achttien biljetten, waaronder van *'A. Breed te Heerhugowaard'* voor f 66.333. *Laagste inschrijver was H. Pothoff te Groningen (f 52.880), de hoogste J. Misset te Hilversum (f 69.450).*

Niet al het werk hoefde hij buiten Heerhugowaard te zoeken, zo geeft dit krantenbericht uit 1936 aan. *'De bouw van drie woningen met een winkel in één gebouw voor rekening van den heer G. J. Specken, hetwelk vorige week werd aanbesteed en waarbij toen de gunning is aangehouden, is wat betreft het timmer- en metselwerk thans gegund aan J. Borst te Heerhugowaard voor f 5994 en het schilderwerk aan A. Breed voor f 647, het elektrische licht aan J. Borst voor f 128'.*

Opstandje

Hij stond bekend als een harde zakenman. Zijn calculaties waren altijd scherp. Dat kwam in de jaren dertig tot uiting bij een opstandje in het eigen dorp. Spandoeken op een kar spraken duidelijke tekst: *'A. Breed en Zonen, hard werken en lage lonen'*.

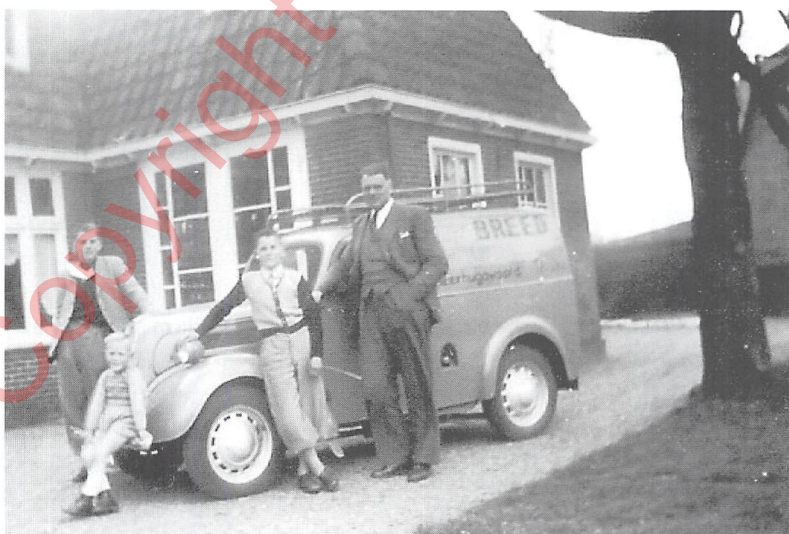
Met de trein ging Adrianus door het hele land naar zijn werken. Elke dag kwam hij weer thuis. Onderweg bad hij de rozenkrans. Met de kerk wilde hij niets meer te maken hebben, maar hij was wel gelovig. Zoon André (Andreas) nam in 1938 het bedrijf over. Officieel was dat op 1 maart. André, de tweede generatie, was toen 29 jaar. Al direct na de lagere school had vader hem ingelijfd. Vanaf zijn 14e was André overal in het land te vinden als uitvoerder op de werken die vader had aange-

nomen. Bij de Kamer van Koophandel liet André zich inschrijven als *'schilder en behanger en aannemer daarvan'*.

Hij zette de zaak voort als *'Schildersbedrijf A. Breed sinds 1912'*. Vader, toen 62 jaar, deed het rustiger aan. Een jaar voor de overname was André getrouwd. In 1937, met Geertje Beerepoot (1913-1999). De plechtigheid was in Ursem, waar Geertje woonde.

Ook drie andere broers van André gingen als schilder op eigen benen staan. Jaap begon in 1936 in Haarlem met een schildersbedrijf. De aanzet voor deze stap was een omvangrijke klus die vader had aangenomen in deze stad. Dit bedrijf bestaat nog steeds, met nu de derde generatie. Zoon Cees (geboren in 1937) deed de zaak in 1995 over aan zijn zoon Cees (1967). *'Schildersbedrijf Jac. Breed en Zoon'* is nu officieel gevestigd in Overveen. *'Aannemers van alle voorkomende schilderwerken, sedert 1936' staat op de website.* Kort na de Tweede Wereldoorlog begonnen ook de broers Theo en Vincent met een eigen zaak. Eveneens in Haarlem.

André Breed bij de bedrijfsauto en de schilderswerkplaats met zijn zoons Ad, Co en Jan (vlnr.).

'Schildersbedrijf Fa. A. Breed & Zonen sinds 1903' had standaard zo'n twintig schilders in dienst. Bij grote projecten werkten er veertig tot zestig schilders, zoals woningbouwcomplex Poelenburg in Zaandam. Theo ging altijd met twee sigarendozen naar de aanbestedingen, met op de achterzijde verschillende prijzen. Als hij de klus heel graag wilde hebben, kwam uiteindelijk de sigarendoos

met het lagere bedrag op tafel.

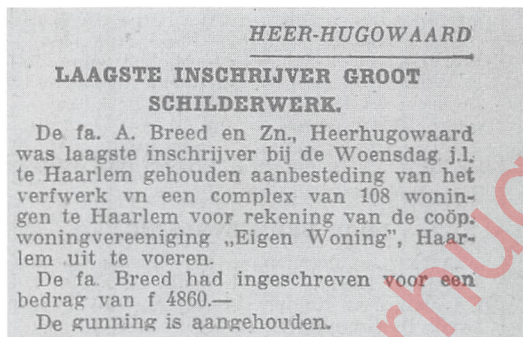
Dit bedrijf bestaat niet meer. Jacques Breed (geboren in 1944), zoon van Vincent, zette het een kleine twintig jaar voort. Op zijn 40e volgde hij zijn hart en verhuisde naar Frankrijk.

De naam *'Schildersbedrijf Fa. A. Breed & Zonen sinds 1903'* geeft aan dat grondlegger Adrianus al voor zijn huwelijk en vestiging in Heerhugowaard - beide in 1904 - actief was als schilder.

Langedijker Groente Centrale

Ook André Breed, de tweede generatie, haalde de krant. 'Het schilderwerk van het Veilingsgebouw der L.G.C. is gegund aan den heer A. Breed te Heerhugowaard', verkondigde de Schager Courant op 30 juli 1940. De L.G.C. was de Langedijker Groente Centrale.

Onder de kop *'Laagste inschrijver groot schilderwerk'* liet de Schager Courant op 7 juni 1941 het volgende weten: *'De fa. A. Breed en Zn. te Heerhugowaard was de laagste inschrijver bij de woensdag j.l. te Haarlem gehouden aanbesteding van het verfwerk van een complex van 108 woningen te Haarlem voor rekening van de coöp. woningvereniging „Eigen Woning” te Haarlem uit te voeren. De fa. Breed had ingeschreven voor een bedrag van f 4860'.* Op 8 augustus 1941 meldde de Schager Courant dat Rijkswaterstaat het *'verven van de basculebrug over het Helderssch Kanaal te Den Helder (De Willemsbrug), van de*

Het pand van jubilerend Schildersbedrijf Breed enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog, Middenweg 286. Woonhuis en schilderswerkplaats zijn gezet in 1906.

rolbasculebrug over den mond van de spoorweghaven te Den Helder en van de basculebrug over het Noordhollandsch Kanaal te Stolpen (Zijpe)' had gegund aan de fa. A. Breed en Zn., voor een bedrag van f 4288. Het bericht eindigde met: 'Het werk is bij overeenkomst opgedragen. Inderdaad, te meer in dezen tijd, een mooi werk'.

Vijf kinderen

Vader André hield van het leven, weten zijn zoons. „Een gezellige prater, lustte een borrel en droeg graag mooie kleren." André en Geertje Beerepoot kregen vijf kinderen: Ad (geboren in 1938, getrouwd met Greet van Stralen), Jan (1940, Tiny Smit), Ans (1942, Anton Broers), Ria (1944, Jacques Leek) en Co (1948, Ineke Bakker).

Een aantal schilders heeft jaren voor hem gewerkt. Een van hen was Jan Ranzijn, die later emigreerde naar Australië. Zelf schilderde André ook. „En hij wist goed werk binnen te halen." Eind 1950 breidde hij zijn zaak uit met een

André en Geertje Breed-Beerepoot met hun vijf kinderen. Vlnr.: Ad (geboren in 1938), Ans (1942), Co (1948), Ria (1944) en Jan (1940).

kleinhandel in schildersbenodigdheden en met een vervaardigingsbedrijf van verf.

„Hij begon daarmee in de werkplaats achter zijn woning, Middenweg 286. Volgens ons was dit de eerste verfwinkel in Nederland", zeggen zijn zoons.

Voor de klant maakte vader de verf op kleur. In de jaren vijftig waren er nog geen merken verf. Op zolder stonden vaten met kleurstoffen voor verf. Het was de tijd waarin de kwasten werden uitgeleend. „Die waren toen niet te koop." De verfwinkel wekte kritiek op in de schilderswereld. Dit nieuwe initiatief zou het einde betekenen van het vak. Schilders zouden brodeloos worden. Ook de landelijke schildersbond Lucas had bezwaren. Toch werd de winkel een succes.

De verfwinkel leidde tot een eigen postorderbedrijf. Advertenties in bladen als de Boer en Tuinder leverden veel bestellingen op. Menig pakketje is naar Zeeland verstuurd. Dochter Ans stond vanaf 1956 in de verfwinkel. Diverse uitbreidingen volgden. Later nam broer Co haar plaats in en groeide de winkel uit tot de huidige Decorette.

Brandweer en Deiko

Ook maatschappelijk was vader actief. Bij de vrijwillige brandweer van Heerhugowaard klom hij op tot ondercommandant. In die functie werd van hem schertsend gezegd dat hij 'het vuur rokend bestreed'. Met een gaar in de brand.

Van het niet meer bestaande natuurbad Deiko - Door eigen kracht ontstaan - was hij in de jaren vijftig medeoprichter. Met de uitgegraven grond is de begraafplaats achter de Dionysiuskerk opgehoogd.

In 1968 traden zoons Ad en Jan officieel toe tot het bedrijf. Met vader vormden zij een vennootschap onder firma. De naam van de onderneming veranderde in 'Fa. Schildersbedrijf André Breed en Zonen'. *De bedrijfsomschrijving luidde toen: 'de uit-oefening van het schildersbedrijf en behangersbedrijf, alsmede kleinhandel in glas, verf, schildersbenodigdheden en behangsel'.*

Op 64-jarige leeftijd overleed André Breed, in 1973. Zijn vrouw Geertje is 85 jaar geworden. Jongste zoon Co trad in 1974 toe als vennoot van het schildersbedrijf. Drie jaar later, in 1977, is de vennootschap ontbonden en is het bedrijf voortgezet als een besloten vennootschap onder de naam 'Schildersbedrijf A. Breed BV'. Het bedrijf betrok in 1978 een nieuw pand op de Zandhorst. De broers Ad en Jan vormden toen de directie.

De verfwinkel. Het bedrijf breidde eind 1950 uit met een kleinhandel in schildersbenodigdheden. Hieruit is de huidige Decorette-winkel gegroeid.

Broer Co ging verder als zelfstandig ondernemer met Woninginrichting Decorette. Zoon Karel (geboren in 1976) is nu ook in deze zaak. De huidige naam is Breed Interieur, *'gespecialiseerd in de totaalinrichting van het interieur'.*

Twee neven

'Schildersbedrijf A. Breed BV' is thans onder de hoede van de vierde generatie. De leiding hebben de neven André en Edwin (beiden geboren in 1968). André is een zoon van Ad en Greet Breed-van Stralen, Erwin van Jan en Tiny Breed-Smit. André en Edwin presenteren zich als 'Breed Schilderwerken', met als slogan:

'Beglazing, schilderwerk en wandafwerking, zoals behangen, door één bedrijf uitgevoerd'. Voorts vermeldt het bedrijf op zijn website: 'Sinds 1912 verzorgen wij al deze werkzaamheden voor zowel particulieren als bedrijven, woningbouwverenigingen, aannemers, verzorgingshuizen, VVE's (vereniging van eigenaren) en scholen'.

Overgrootvader Adrianus Breed zou trots zijn

bronnen:

- Boek *Breed uitgemeten, beschrijving van een familietak in de 20e eeuw*, Herman Breed, 2009
- Familieboekje *Andreas Breed en Geertruida Antonia Beerepoot, familiebezit*
- Archief Kadaster, Noord-Hollands Archief, Haarlem
- Notariële akten, Noord-Hollands Archief, Haarlem
- Bevolkingsregister Heerhugowaard, Regionaal Archief Alkmaar
- Burgerlijke stand Heerhugowaard, Regionaal Archief Alkmaar
- Kamer van Koophandel, Alkmaar
- Archief Alkmaarsche Courant en Schager Courant, Regionaal Archief Alkmaar (gedigitaliseerd)
- Boek *Stolpboerderijen in Heerhugowaard, historie van de stolpboerderijen in Heerhugowaard, hun eigenaren en bewoners, deel 2*, Henk Komen, 2009
- websites:
 - Breed Schilderwerken
 - Breed Interieur
 - Schildersbedrijf Jac. Breed & Zoon
 - Wat was waar? (met oudste kadastrale kaart van Heerhugowaard)

“DAT IK DIT NOG WEET, IK BEGRIJP HET ZELF BIJNA NIET”

Gemma Groot

Co Zut werd in 1939 aan de Hondenweg (nu Van Veenweg) geboren en is nog steeds gefascineerd door zijn herinneringen aan de oorlog. Herinneringen die als kind een ongelooflijke indruk op hem hebben gemaakt.

In dit interview gaat hij nog eens terug naar zijn vroege jeugd en vertelt hij over zijn belevenissen

Je bent geboren aan de Hondenweg, wat weet je daar nog van?

De Hondenweg, nu de Van Veenweg, is de plek waar ik geboren ben. Het was ter hoogte van het huidige Gerard Douplantsoen. Daar stonden toen drie dubbele woonhuizen, gemeentewoningen, net zoals ze toen ook stonden aan de Middenweg in Heerhugowaard Noord, aan de Molenweg en aan de Rustenburgerweg. Om bij die huizen te komen moest je over twee bruggen. Wij moesten over de tweede brug. Onze buurtjes waren o.a. Families Tamis, Klaver en v.d Berg. Toen ik een jaar of vier was gingen we verhuizen.

Wat was de reden van die verhuizing

We verhuisden naar een café bij de spoorwegovergang aan de Middenweg, "Spoorzicht". Mijn vader werkte bij Piet Zut, maar daar kon zijn gezin niet van leven. Het café gaf de mogelijkheid om bij te verdienen. Het is de woning aan de noordkant van de rails bij het begin van de weg naar het sportpark, "De Vork". Dit

Hongerwinter 1944.
Op zoek naar voedsel

huis is onlangs verbouwd, nu woont de familie Komen erin. Achter ons huis stond nog een huis, waarin twee families woonden, zij werkten bij de melkfabriek "Excelsior". Aan de overkant van het spoor stond een klein wachtershuisje, met een puntdak en een plank waarop de wachter, meneer Bruin zijn boterhammen of pannenkoeken bewaarde. Soms kreeg ik een stukje pannenkoek.

Waar merkte je aan dat het oorlog was

in het café hing een landkaart waar globaal met punaises de frontlinies werden aangegeven. Er stond ook een biljart in het café. De Duitse soldaten die gelegerd waren in Heerhugowaard waren niet de beroerste en hadden bijna geen vijandige klus. Ze huisden in het perceel Middenweg 252 (hoek Middenweg van Veenweg) en 's middags gingen ze vaak naar het café van mijn ouders Arie en Gon. Daar werden de nodige biertjes gedronken en er zijn vele „potjes" op het groene laken uitgevochten.

Ik zat toen zelf op de kleuterschool in de Sportlaan (dat heette de Nieuweweg, later was hier de muziekschool van Van Boxtel). Uit school liep ik naar het huis waar de soldaten woonden en dan mocht ik soms achterop de fiets bij een soldaat terug naar het café. Enkele jaren na de oorlog zijn wij verhuisd naar Middenweg 254, toevallig naast het huis waar de soldaten tijdens de oorlog in woonden.

Welke oorlogsdaden herinner jij je nog?

Op één van de oorlogsdagen werd de Hoornse trein tussen de Oostdijk en de Middenweg door Duitse vliegtuigen beschoten. Drie passagiers werden gedood door dit vuurgevecht. De doden en de resterende passagiers werden enige uren ondergebracht in het café van mijn ouders.

De hongerwinter van 1944, jij was toen 5 jaar. Hoe zijn je herinneringen daar aan?

Armoede was er direct niet bij ons. Mijn ouders hadden altijd wel genoeg te eten. Soms zie ik kinderen die met een kinderwagen of wandelwagen als vervoermiddel kranten huis aan huis bezorgen. Dan zie ik het beeld voor me van bakfietsen en handkarren die vanaf de Molenweg (toen Voddenweg) tot ons café stonden.

Ik zie mijn moeder nog elke dag een enorme grote ketel met bruine bonensoep bereiden. Een diep bord kostte een kwartje. Vele cafébezoekers smulden en smulden. Er waren er die wel drie borden naar binnen werkten. Ook mochten ze vaak te gast blijven. Dat was het mooiste wat je deze vermoeide en hongerige mensen kon aanbieden. De trekkende gasten waren zeer dankbaar. De mond tot mond reclame deed het toen al goed. Veel van deze mensen kwamen op de heen en terugweg, langs ons café als ze naar de kop van Noord Holland, vooral de Wieringermeer trokken. Ze gingen écht de boer op. Ze wilden graag aardappels, boter, kaas en tarwe bij tuinders en boeren kopen. De mensen die voor deze etensreis gekozen hadden, noemden deze route: Op naar de Noord (De kop van Noord Holland en de Wieringermeer).

Op 12 oktober 1944 werd als represaille voor de aanslag op de spoorbrug de boerderij van C. Gootjes in Butterhuizen verbrand

Op welke manier worden je herinneringen gevoed. Je was nog erg klein om dit allemaal nog precies te weten?

Mijn herinneringen komen uit de beelden die worden opgeroepen, soms ook door geluiden. Ook worden de herinneringen gevoed door verhalen van mijn ouders en van mensen om me heen.

Eén van de bezoekers aan ons café was een zeer bekende vogelkenner, J.P. Strijbos en hij schreef na de oorlog het boek „De Noord-vaarders” waarin ook het soepverhaal beschreven is

Daar de naam van mijn vader en van het café en van de soep in het boek vermeld werden gingen mijn ouders naar de boekenwinkel om dit historische boek te bemachtigen. Dat boek heb ik natuurlijk ook gelezen.

Wat heeft grote indruk op je gemaakt in die periode?

Als ik 's avonds in bed lig en nadenk over de nachten van de tweede wereldoorlog dan hoor ik nog het geronk van de Engelse R.A.F. vliegtuigen die naar Duitsland vlogen om daar grote steden te bombarderen. Vooral het Ruhrgebied was een gebied dat vaak een doelwit was voor de Engelse bemanningen van deze oorlogsvliegtuigen.

Wist je wat die vliegtuigen gingen doen?

Wat er precies gebeurde wist ik niet en wat er precies aan de hand was ook niet. Echt bang ben ik ook niet geweest. Wel weet ik dat ik een keer met mijn ouders onder de vloer heb gezeten.

Als ik als jongetje 's morgens uit mijn bed kwam en naar buiten ging, lagen er elke dag lange slierten zilverpapier op de grond. Zes centimeter breed in diverse lengtes. Wat er met dat zilverpapier gebeurde wist ik niet, misschien is het via de juffrouw en de meester van school (het Goddelijk Kind) naar de missieposten in Afrika verzonden.

Wat was de reden van dat zilverpapier?
Het werpen van zilverpapier was bedoeld om het Duitse radarsysteem te verstoren.

Helaas zijn er diverse Engelse toestellen door de Duitsers naar beneden gehaald.

Er liggen nog steeds wrakken op de bodem van het IJsselmeer.

naar buiten op het grint en naastgelegen pad gegooid. Tussen deze resten zaten onverbrande brokjes steenkool. Deze brokjes werden door mijn vader en mij, en vele andere „delvers" verzameld om het thuis aangenaam warm te maken.

In het begin vertelde je over de Duitsers die bij jullie in het café kwamen. Is jullie houding t.o.v deze Duitsers in de loop van de oorlog veranderd?

Door de spannende verhalen van ouders, ooms, tantes, buurtjes en andere mensen kwam er ook bij ons, kinderen, een beetje een antiduitser gevoel. Dit uitte zich in het "pesten" van de soldaten.

Bij mooi weer lagen de soldaten in de voortuin van het eerder genoemde huis te zonnen en te „duttten".

Wij stonden dan aan de overkant van de sloot, achter het witte hek met een brokje spiegel in de hand met als doel in de gezichten van mopperende militairen te spiegelen. Dit werd natuurlijk niet in dank afgenomen, maar het kinderlijke protestje was wel geslaagd.

Je woonde naast de Middenweg, een kale Middenweg?

Bomen waren spoorloos verdwenen uit de berm van de Middenweg. Er waren wel rechthoekige gaten gegraven die de lengte hadden van een gemiddeld volwassen persoon. Zonodig kon men in deze grote gaten dekking zoeken wanneer er oorlogsgeweld dreigde in wat voor vorm dan ook. Wie deze gaten heeft gegraven zou ik niet weten.

Hebben deze herinneringen je dwarsgezeten in de rest van je leven?

Nee, maar genoemde herinneringen hebben op mij een ongelooflijke indruk gemaakt.

Ik sta er zelf versteld van. Maar hopen dat zo'n oorlog nooit meer komt is uiteraard de grootste wens van ieder weldenkend mens.

Voedselbonnen

Heb jij iets gemerkt van de koude in de Hongerwinter, het was een zeer strenge winter?

Uit de verhalen van inwoners heb ik vernomen dat alle dikke bomen langs de Middenweg (toen Middelweg) in de donkere nachten omgezaagd werden. De nachten waren echt donker. De ramen waren verduisterd en de straatverlichting was uit. Het bomenhout werd gebruikt voor de houtkachel. Zelf weet ik hier niets meer van.

Ik weet wel dat ik met m'n vader Arie op kolenjacht ging. Dagelijks reed de N.S. trein net als nu van Alkmaar naar Hoorn en andersom.

De trein werd getrokken door de locomotief waaraan de kolenwagen gekoppeld was. De machinist moest met kolen het stoomapparaat draaiende houden.

Dikwijls werd de grote asla gelegegd. De as en andere resten werden al rijdende

twee Duitse militairen en een Nederlandse politieagent bij de wrakstukken van een neergestort vliegtuig in Heerhugowaard

Het gaat zo as het gaat

Menig woord in onze taâl
 Dat wete woi ok allemaâl
 Begint met be-, een lettergreep
 Met achteran een kloine streep

Want ok met woinig taâlgevoel
 Snapt iederien wat ik bedoel
 Met worde as bedoen, bezere
 Begaan, belope en bekere.

En 't leste wordeje dat er staat
 Niet over kerk of kloôster gaat
 Koik asen maarders naar de zin
 In koeplet vier an het begin.

"Piet is ziek" wat ze bewere
 Maar ok wel: "Hai ken niks bekere!"
 Dat het alliendig maar zo liek!
 "Wel nei! Hai houdt z n oigen ziek!"

"Het is wat aars! Hai moet ers lere
 Goed z n bedroif bementenere!"
 Voor dat woord dat we hier ziene
 Zeggen woi den "omkrombiene"

En dat betekent: der in slage;
 Het rechte werk doen, alle dage!
 Al valt dat deurgaans ok niet mee
 Net wat moin buurman lesten zee:

"De meiste mensen wete dat
 Want iederien heb welders wat
 Meistentoids gaat het wel goed
 En doen ze wat er beure moet.

Betaien heb het deer niet van.
 Is onze Piet er doôd mee an
 De borst zegt den; "ik red het niet!"
 En dat begroôt me den voor Piet

Woi zien ok wel hoe het deer gaat
 Het ien te vroeg, het aar te laat.
 Maar ik zeg den: in elk beroep
 Loopt wel wat

G. Aandeweg (pseudoniem)

LEDEN/DONATEURS PER OKTOBER 2011

Aalsmeer

C.P. Mul

Alkmaar

A. de Boer

M.J. de Boer

J.J. Groot

G. Kloosterman

P. Luken

J. van Langen

Regionaal Archief Alkmaar

P. Vlaar

L. Wagenaar

Australie

J. en A. Rietveld-Scholten

Bellingwolde

C.G.J. Jansen

Bergen (NH)

M.J.M. Kuyper-Burger

A. Vlaar

Blaricum

T. Buter

Broek op Langedijk

M. Hummel

K. Mulder

Canada

G. Tesselaar

Den Helder

G. Borst

Dordrecht

A. van Graft

Dronten

H. Reijne

Edam

M. Porte

Egmond aan Zee

J. Tjeertes

Haarlem

M. Groot

C.J.M. Keizer

Heemskerk

A. Borst

Heerhugowaard

W. Admiraal

D. Apma

T. Baas

G. Baijards

J.J.T. Bak

C.T.R. Bakker

N.T. Bakker

G. Balvers en Reus

B. Bankras

E. Bankras

R.T. Bankras

P. Beers

P.J.M. Beers

W. en R. Beers

N. van den Berg

Bibliotheek Heerhugowaard

C. Blauw-Groot

M.J. Bleeker-Burger

A.J.. de Boer

W.H.L. de Boer

E.M. de Boer-Reus

W. Boonakker

G. Borst

H.P. Borst

J. Borst

J. Borst

R. Borst

S.J.C. Borst

S. Bosse

M. Bot

A.J. Botman

M. Bouwman-Timmer

M. Breed

J.C. Brink

S. Brink

J en H. Brink

M. van den Brink

J.J. Brinkman

J.J. Brode

P. Bunte

G.J. Burger-Hes

J. Bussen

P. Bijvoet

G. van den Bijl-Dillevoet

P. Cevat-Aengenheyster

C. Deken

C.J.M. Dekker

C.J.M. Dekker

J.A.M. Dekker

M. Dekker

T. en L. Dekker

P. Does

S. Doodeman

D. Drijver

E. Estoppey

R. Estoppey

T. Floris

W.A.J. Friethoff

R. van Gastel-Tesselaar

Gemeente Heerhugowaard

D. en H. de Geus

J. Gootjes

J. Groen

J.W.A. Groen

K. Groenland

J. Groenveld-De Boer

J.A. Groenveld

J.C. Groenveld

A.J.A. Groot

B. Groot

B. en A. Groot

G.M. Groot

N.J. Groot

Jos Groot

W.N. Groot

M.B. Groot-Brand

A. Groot-de Boer

C.J. Grootjes

L. Güse

M.M. de Haan

S. de Haan

F. Hendriks

S.A. Hiddema

J. van't Hoenderdaal

T. Hollenberg

H. de Hoog

A.M. de Hoog-Stet

J. Horrel

J. Huibers

H. Huijboom-Brouwer

N.H. Huisman

H. Jak- M. v.d. Heiligenberg

G.C. Jonker

T. Kaandorp

L.G. Kalma

Kamp Bouwbedrijf

M. Kamp-Suiker

E. Klaassen

A. Klercq

Kloosterboer

C. Kloosterboer

Kluft en Buwalda

J. Kok

C. Komen

C.W.M. Konijn

P. Konijn

Th. en A. Korfage

A.J.E. Kortekaas

A. Kuilboer

C. Kwint

P.A. Laan

D.M.G. de Lange

R.M. de Lange-Vlaar

G.J. Langelaar

C.A.M. van Langen

R. van Langen

A. Leegwater

D. en G. Leegwater

Th. Leering

J. Limmen

N.M. Luken

P. Luken

M. Luken-Sluis

J.A.H. Luttkhuizen

J. van de Meeberg

C.C. Mertens

N. Mooij

M. Morsink

R.B. Mud

L. Mulder

Mul-de Boer

G. Naber-Groot

P.J. Neven

C.P.W. Offeringa

J.J.L. Okkerman

W. Oldenburg

S.C.M. Onderwater

M. Ottenbros-Koning

't Ossenhoofd Dierenkliniek
 P. Overtoom
 P.J.T. Overtoom
 R.J. Piet
 C. Pluister
 L. Post
 F.N. Potter
 H. Rendering
 J. Renses
 B. van de Rest-Laan
 B. Roelofsen
 C. Rood
 C.H.M. Rood
 H.S. Rood
 S. Rood
 Th. Rood
 Th. Rood
 A. de Ruyter
 J.W.C. van Schagen
 R. van Schagen
 P.M.T. Schellings
 R. Schoemaker
 L. Schoen-Boots
 Fa. P.G. Scholten
 K. Schoon-de Vries
 J. Schijf
 A. Schotten
 D. Schotten
 J.L.M. Schouten
 C. Schuit
 J. Seeboldt
 C. Smit
 N. Smit-van Dijk
 D. Snoek
 J.M. Snoek
 K. Snoek
 P. Snoek
 J. Stam
 P.M. Stam
 G. Stojanovic-van Ollefen
 G. Stoop
 S.J. Stoop
 W. Th. van Stralen
 van Stralen-Burger
 G. Tamis
 O. Tamis
 P. Tamis
 A.M. Tamis-Laan
 T. Tamis-Magielsen
 M. Tepe-Edens
 A.A. Tesselaar
 J.C. Tesselaar
 P. Tesselaar
 J. Tjeertes
 M. van Tongeren
 W.J.M. Touw-Westendor
 J. Tromp
 J. Tromp
 C.M. Ursem
 T.J. Ursem

W. Ursem
 A. Ursem-de Goede
 Vader-Wardenaar
 A. Veldman
 Veldman-Bakker
 A. Vendel
 J.N. Vennik
 B. van Venrooy
 P. Verhoeven
 M.G. Visser
 S. Vlaar
 P. van der Vliet
 J. van der Voort
 E. de Vries
 C.J.E.E.M. de Vries
 F.H.G.A.J. de Vries
 J. de Vries
 L. de Vries
 T. de Vries
 J.P.H. Vriesema
 J. Wagenaar
 J. Weel
 H. Weij
 Nic. de Wit
 V.N. de Wit
 W. Witte
 De Wolf
 W. Wolkers
 M. Wijnker
 G. Zijp-Braas
 A., Zut
 C.J. Zut
 P.C. Zut
 J.A. Zut-Ursem
 C.G. Zuurbier
 N. Zuurbier
Heiloo
 A. en J. Kok en Kok-Kraakman
Hengelo
 W.M.J. Jak
Hensbroek
 de Boorder-blauw
 E. Dekker
 E. Groet-Beers
 N.A. van Schagen
Hoogwoud
 C. Modder
Hoorn
 G. Groot
 Tromp
Houten
 A. Gresnigt-Laan
Leiden
 R. Huisman-van Leeuwen
Limmen
 I. Oudhuis
 M. Valkering
Maastricht
 P.J. Dekker

Noord-Scharwoude
 E.M. Borst
 W. Feringa
 M.A. Hinl-Laan
 P. Kaan-Beers
 A. Leijen
Nijmegen
 A.C. van Rooij
Obdam
 R. Bleeker
 W. Hoogzaad
 P.A. Luken
 G.A. Sprengeling
 F. Stuifbergen
Oterleek
 F.K.S. Muller
Oude Niedorp
 A.G. Wijnker
Oudkarspel
 J. Luken
 R. Put-Luken
 A. Swart-Kooij
Schoorl
 M.F.C. Mol
Spanbroek
 G.W. Jak
Spiersdijk
 F. Kok
Stompvoren
 F. van Harskamp
Ursem
 J. Wijnker
Veendam
 P.M. Blauw
't Veld
 B. van den Hoek-Praat
Waarland
 G. Beemster-Stoop
De Weere
 P. Groot
Wieringerwerf
 H.E. Komen
Westzaan
 C. Al-Renses
Winkel
 N. Zwemmer-Luken
Wognum
 A. Baas-Beers
Zaltbommel
 C.N.P. van Leeuwen
Zoetermeer
 F. en M. Groot
Zuid-Scharwoude
 D. Deken
 A. Groen
 J. Snoek
Zijdewind
 M.M. Meyering-Luken

